Joop van Dorp

Aensiet Lieft

De rederijkersblazoenen in het stadhuis van Vlaardingen

In Liefde Getrou, Sonder Bedroefde Harten,
In Liefde Bloeyende, 't Spruyt uyt Liefde

Hoeveel bruidsparen hebben de afgelopen jaren hun huwelijk laten voltrekken in het Vlaardingse stadhuis? En hoeveel van hen hebben toen iets bemerkt van de fraaie opschriften die te lezen zijn op de houten blazoenen van de rederijkers, die in de trouwzaal en in de stadhuishal hangen? Teksten als: In Liefde Getrou, Sonder Bedroefde Harten, In Liefde Bloeyende, 't Spruyt uyt Liefde. Hebben de gasten zich gerealiseerd dat op één van de blazoenen staat: 'Met Minnen Versaemt'? Er worden na zo'n huwelijkssluiting meestal foto's gemaakt in de oude hal. Geen enkele fotograaf heeft, bij mijn weten, ooit gebruik gemaakt van de mooie tekst: Aensiet de Joncheyt', die staat op het blazoen van de Schiedamse Rederijkerskamer. En wanneer het ging om een jeugdig echtpaar, zou dat toch prachtig van toepassing zijn geweest.

Die houten planken, de meeste gedateerd 1616, hangen sinds eind achttiende eeuw in het stadhuis. Een erfenis van de Vlaardingse rederijkerskamer De Akerboom. Het is een zeer waardevolle en onvervangbare verzameling panelen van grote cultuurhistorische waarde; zeker wanneer men bedenkt dat er elders in ons land nog maar zo'n veertig andere blazoenen te vinden zijn. Werkelijk een rijk bezit voor de Vlaardingse gemeenschap.

Kamers van Rethorijke

Weinig is er met zekerheid te vertellen over de ontstaansgeschiedenis van de rederijkers. In de zestiende en zeventiende eeuw waren het gezelschappen die zich bezig hielden met literatuur, met het schrijven en spelen van toneelstukken en gedichten en met muziek maken. Zeker ook hielden zij zich bezig met gezelligheid, al dan niet overgoten met bier en andere dranken. De rederijkerij was overal in Holland, Brabant en Zeeland te vinden: in elke plaats van enige betekenis was wel een rederijkerskamer. In de grote steden waren er meestal meer. Tot in de achttiende eeuw hebben deze rederijkerskamers een belangrijke plaats ingenomen in de gemeenschap.

In de zuidelijke Nederlanden en Noord-Frankrijk zijn in de veertiende eeuw gezelschappen te vinden die als 'ghesellen vande spelen' toneelopvoeringen verzorgen. Mogelijk zijn deze groepen toneelspelers een uitvloeisel van activiteiten als het in de kerk verduidelijken van de bijbelse verhalen met een toneelspel. Ook de schuttersgilden hielden zich bezig met het vertonen van letterkundige producten. In de jaarlijkse processies en ommegangen, bij bezoeken van de vorsten, of in het kader van huwelijken, overwinningsfeesten en bij de patroonsfeesten van de gilden werden voorstellingen gegeven, toneelstukken opgevoerd.
We moeten bedenken dat de samenleving in de late middeleeuwen wel heel anders in elkaar stak dan nu. Voor de gewone man, die bepaald niet veel geld te verteren had, waren de feesten die georganiseerd werden, prachtige momenten van ontspanning. Men kon zich even inleven in wat op het toneel vertoond werd en men vergat de eigen misère. Want een leven zonder al te veel zorgen was alleen weggelegd voor de dunne bovenlaag van welgestelden: de bestuurders, de geestelijkheid en de adel. De ambachtsman, visser, boer of handelaar kon zich niet meer permitteren dan het dagelijks eten en de huisvesting in een kleine, bepaald niet comfortabele woning en wat eenvoudige kleding.

De samenleving was vanouds gebaseerd op de indeling in de drie standen: de geestelijkheid, de adel en de boeren. Duidelijk is het dat de eerste twee de dienst uitmaakten. Wanneer in de late middeleeuwen de burgerij opkomt ontstaat vanzelf de indeling in vier standen. Bij de ontwikkeling van de vierde stand hebben mogelijk de rederijkers een rol gespeelt. Zoals ook zeker de gilden zo'n rol speelden. Het lijkt er wel op dat een burger zich een hogere plaats in de samenleving kon verwerven door lid te worden van een rederijkerskamer. Men was niet meer een 'boer', maar ook niet iemand uit de toplaag. De rederijkers gingen behoren tot een nieuwe tussen-elite, die zich ook ging inzetten om de eigen stad of het eigen dorp te promoten. Hoeveel invloed de rederijkers hebben gehad op de maatschappelijke ontwikkeling van de steden en dorpen is niet vast te stellen. Zeker is het dat ze een eigen plaats hadden in de samenleving. Meestal werden ze ook gewaardeerd door de plaatselijke overheid, wat blijkt uit de opdrachten die deze overheid gaf aan de rederijkers om op bepaalde feesten op te treden. De overheid moest ook toestemming geven om als rederijkers te gaan functioneren.

Een pagina uit 'Mariken van Nieumeghen', een rederijkers-toneelstuk uit 1515.

In de loop van de vijftiende eeuw gingen de toneelgroepen zich bezighouden met de 'conste van rhetoriken': de kunst van de welsprekendheid. Deze naam werd ontleend aan de naam van de godin van de welsprekendheid: Rhetorica. In 1441 wordt voor het eerst van een 'Camer van Rhetorica' gesproken. Vanuit het zuiden ontstaan ook in de noordelijke Nederlanden rederijkerskamers. Eerst in Vlaanderen en Brabant, later ook in Holland en Zeeland.
De oudste rederijkerskamers hadden een goede band met de kerk. De rederijkers werkten samen met de geestelijkheid om vertoningen mogelijk te maken van mysteriespelen en uitbeeldingen van bijbelse verhalen, in en buiten de kerken. De motieven die de rederijkers gebruikten voor hun herkenningsteken, het blazoen, waren meestal van bijbelse of kerkelijke oorsprong en niet zoals de blazoenen van de ridders en edelen: een herkenningsteken van (meestal) neutrale aard. Ook de zinspreuk of het devies van de rederijkerskamer getuigt vaak van een religieuze herkomst.

Van de ongetwijfeld zeer vele literaire voortbrengselen van de rederijkers in de veertiende en vijftiende eeuw is niet veel bewaard gebleven. Enkele werken, zoals 'Den Spieghel der Saligheyt van Elckerlyc' uit 1496, en 'Mariken van Nieumeghen' dat in 1515 is verschenen, zijn tot op heden bekend en worden nog steeds opgevoerd. Weliswaar niet meer door rederijkers, maar nu door gerenommeerde toneelgezelschappen.
Liederen en gedichten door rederijkers geschreven, werden in de zestiende eeuw vaak verzameld in kleine bundels. In 1544 werd in Antwerpen het 'Schoon liedekens Boeck' uitgegeven, waarin meer dan tweehonderd 'liedekens' staan afgedrukt. Het gaat om gedichten van zeer verschillende betekenis: romantische, verhalende, historische, maar ook amoureuze liederen en drink- en gildeliederen.

Voor de rederijkers werd in 1555 door Matthijs de Castelein de 'Const van Rhetoriken' vastgelegd in een handboek. Hierin staat waaraan een gedicht moet voldoen. De vormgeving van de literaire producten was gebonden aan vaste regels: men kende het refrein, rondeel, sonnet en sinnespel. Ook de dichtvormen als kreeftdicht, schaakbord en het ABC-gedicht worden hierin behandeld.
De rederijkers hielden zich in de vijftiende en zestiende eeuw niet alleen bezig met serieuze literatuur. Van hen is bekend dat ze graag, en dat tot vermaak van de grote massa, op markten en kermissen zotte-spelen vertoonden. De teksten van dit soort literaire werken zijn vaak platvloers en

Op een gravure van W. Swanenborg (1581-1612) zien we hoe de zot het publiek vermaakt, men is in afwachting van het optreden van de rederijkers.

boertig. Het publiek genoot ervan, onmisbaar waren de scheten, boeren en de toespelingen op onkuis gedrag. Pieter Brueghel de Oude schilderde enkele keren een boerenkermis, waarop te zien is hoe de rederijkers het publiek vermaken. En vermaak was het voor de gewone man: de jaarlijkse kermis legde alle werk in een dorp of stad stil, iedereen was in staat erbij te zijn als de zot en de andere spelers op het toneel verschenen.

De rederijkerskamers waren op dezelfde wijze georganiseerd als de gilden. Men kende de Keizer en de Prins of Prince, die samen leiding gaven aan de kamer. Prins is hierbij niet een vorstelijke titel maar het woord is afgeleid van princeps, of eerste, voorste. De Fiscaal lette op het geld en de Vaandrig droeg het vaandel van de kamer. Toezicht op het literaire gehalte van de kamer had de 'Factor', de 'maker' of dichter van het gezelschap. De factor was meestal de enige betaalde kracht, hij was onmisbaar als maker van toneelwerken en als regisseur en bewerker van bestaande toneelstukken. De te spelen werken werden door de rederijkers vol vuur in uitvoering genomen. Onmisbaar was ook de 'zot' of nar, die het boertige in de prestaties van de kamer kon uitdragen en die politiek gevoelige zaken naar voren kon brengen.
Ook het maken van muziek behoorde tot de activiteiten van de rederijkers. De componist Adriaen Valerius (ca.1575-1625) was rederijker, Jan Pieterszoon Sweelinck (1562-1621) mogelijk ook. Muziek van Sweelinck zal zeker door de rederijkers in Amsterdam gespeeld zijn. Op rederijkersfeesten, zoals landjuwelen, werden prijzen uitgeloofd, ook voor het zingen. Bij dat zingen hoorde vast en zeker instrumentale begeleiding. De kamers van rethorica zullen dan ook hebben kunnen beschikken over leden die muziek konden maken.

Om lid te worden van een rederijkersgezelschap moest men in ieder geval kunnen lezen en schrijven. Het was ook van belang dat men niet armlastig was. Want er waren nogal wat kosten verbonden aan het lidmaatschap. Logisch als men bedenkt dat boeken en attributen, kleding en -niet te vergeten- drank moesten worden aangeschaft om de kamer optimaal te laten functioneren. Het lidmaatschap was vaak meer een kwestie van eer dan van literaire bekwaamheid. Oorspronkelijk was ook de geestelijkheid actief betrokken bij wat de rederijkers presteerden. Na de Reformatie verandert dat: de dominees zijn bekender geworden als bestrijders van de rederijkerij dan als actieve leden van de kamers.

Reformatie - Tachtigjarige oorlog

In alle steden en in de meeste dorpen in Holland, Brabant en Zeeland waren in de zestiende en zeventiende eeuw rederijkers actief. Het lijkt er op dat de rederijkerij als belangrijkste vorm van gemeenschapsactiviteit is aan te merken. Naast de kerk waren de rederijkers onmisbaar in de ontwikkeling van de toenmalige samenleving. De ontwikkeling van één taal in ons land zal, naast beïnvloeding door de bijbel en de psalmen, zeker ook door de rederijkers positief zijn beïnvloed. Als na de Reformatie er in ons land weer een behoorlijke welvaart ontstaat, bloeien ook de rederijkerskamers. In het literaire werk ontstaat een nieuwe en meer liberale lijn, men voelt zich minder gebonden aan alleen de godsdienstige waarheden en gaat duchtig gebruik maken van gedachten uit de Griekse en Romeinse mythologie.

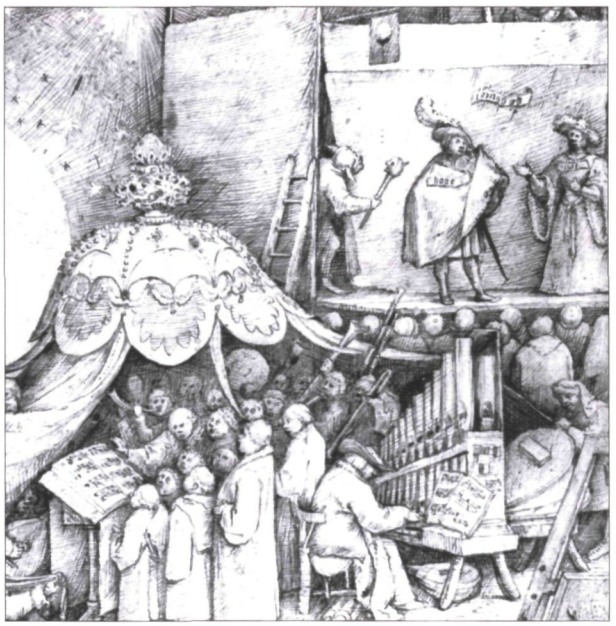

Pieter Bruegel de Oude maakte in 1560 de tekening 'Temperantia', de matigheid. In de rechterbovenhoek zijn toneelspelers te zien. Mogelijk zijn dit rederijkers, een tekstlint is op de achterwand aangebracht met de naam van de kamer, een vaantje is waarschijnlijk het blazoen.

Aan het eind van de zestiende eeuw krijgen de rederijkers het moeilijk. Wanneer in 1568 de Tachtigjarige Oorlog uitbreekt komen de kamers, die gezien worden als broedplaatsen van de vrijheidsdrang in de Nederlanden, onder grote druk te staan van de overheid. In opdracht van Philips II worden vele verboden uitgevaardigd. Niet zonder reden: de rederijkers, zeker in de grote steden, droegen de boodschap

van de Reformatie met overtuiging uit, en zij protesteerden hevig tegen de onvrijheid. Wanneer dan ook nog eens de oorlogshandelingen het leven in Holland ernstig bemoeilijken, is er voor de rederijkers niet veel gelegenheid om hun activiteiten verder te ontwikkelen. In de jaren 1560 tot 1580 is dan ook aanmerkelijk minder te merken van de rederijkers. Na 1580 ontstaat een beter klimaat: de vijandelijkheden nemen af, de steden kunnen zich weer verder ontwikkelen, zeker in de noordelijke Nederlanden. Dan gaan ook de rederijkers zich weer duidelijk manifesteren. Van de macht van het gehate Spanje is minder te merken, men durft een eigen weg te gaan. Een bloeitijd breekt aan voor de kunst van de welsprekendheid: Rethorica regeert. Bekende namen van rederijkers uit die tijd zijn: Valerius, Marnix van Sint Aldegonde, Bredero, Roemer Visscher.

Naast de gewone Hollandse kamers ontstaan aan het begin van de Tachtigjarige Oorlog ook kamers die door 'vreemdelingen' worden gesticht. Het zijn rederijkers die verdreven zijn uit Vlaanderen en Brabant en die in Holland een nieuw bestaan proberen op te bouwen. Zo ontstaan o.a. in Haarlem, Amsterdam en Leiden kamers van Brabanders en Vlamingen.

De blazoenen

De rederijkerskamers gebruikten als herkenningsteken een blazoen: een houten bord dat vaak fraai beschilderd is. Mogelijk werd in de oudste tijden van de rederijkerij een kleine vlag of vaandel als herkenningsteken gebruikt. Op een prent van Pieter Brueghel zien we een toneel waarop toneelspelers bezig zijn. Aan de achterwand van het toneel is een vaantje bevestigd. Op de schilderijen van Brueghel van boerenkermissen zien we echter steeds een ruitvormig schild dat het onderkomen van de rederijkers aanduidt.
De oudste schilden of blazoenen waren ruitvormig: een vierkant op de punt gezet. Deze oorspronkelijke vorm bleef tot in de zeventiende eeuw in gebruik. Maar aan het eind van de zestiende eeuw ontstond de gewoonte om de blazoenen met wat meer fantasie te gaan vormgeven. Niet alleen de ruitvorm werd toegepast, het houten paneel kon in elke denkbare vorm gemaakt worden. Ze werden kwistig versierd met rolwerk (omkrullende randen) en architectonische elementen. Wie maakten deze blazoenen? Op een enkele uitzondering na is het niet bekend wie de kunstenaars waren die zich bezig hielden met de vervaardiging van de blazoenen. In de zestiende en zeventiende eeuw kende men het onderscheid tussen 'kladschilders' en 'constschilders'. De kladschilders waren de makers van b.v. uithangborden, rouwborden in de kerken en de panelen die in oude kerken te vinden zijn als gildeborden. Het waren de ambachtelijke schilders, die zich niet tot de 'constschilders' konden rekenen. Men had nu eenmaal niet de technische en kunstzinnige vaardigheden om het zover te brengen. Bij het bekijken van blazoenen is dat verschil goed te zien: vooral de menselijke figuren werden door de kladschilders wat houterig gemaakt. Een blazoen dat beschilderd werd door een constschilder straalde heel wat meer uit, het werd dan een echt kunstwerk.
Van een prachtig blazoen van de Antwerpse kamer De Violieren, geschilderd in 1618 en nu aanwezig in het Koninklijk Museum voor Schone Kunsten in Antwerpen, is bekend dat vier kunstenaars eraan gewerkt hebben. De bekendste is Jan Brueghel de Oude, die de fraaie bloemenrand aanbracht. Hendrik van Balen en Frans Francke de Jonge schilderden de menselijke figuren, Sebastiaan Vrancx was verantwoordelijk voor de dieren. De voorstelling is een rebus, ook hier lieten de rederijkers zien dat ze graag wat ingewikkeld deden.
Jan Steen (1626-1679) is één van de weinige Hollandse schilders die zich ook met de rederijkers bezig hield. Hij maakte zes schilderijen waarop de rederijkers doende zijn met hun kunst van de welsprekendheid. Jan Steen was lid van de kamer in Warmond.

Op de blazoenen werden de symbolen van de rederijkerskamer aangebracht. De meeeste kamers kozen een plant of bloem als naamteken: anjers, rozen, lelies, olijfboom, enzovoorts. Een enkele koos voor bijvoorbeeld de fontein of de pelikaan. Daarnaast was er altijd een godsdienstig motief. De gekruisigde Christus, of Maria, de heilige familie (Maria, Jozef en het kindje Jezus), een heilige of een moment uit de bijbelse verhalen. De traditie om voor een herkenningsteken te putten uit godsdienstige bronnen stamde uit de vijftiende eeuw, toen de rederijkers zeer nauw samenwerkten met de kerkelijke autoriteiten. Men heeft deze traditie in ere gehouden, zodat kamers die ontstonden na de Reformatie toch ook hun motieven ontleenden aan de Bijbel. Bij de beeldelementen kwam een devies of zinspreuk. Op de blazoenen meestal aangebracht op een lint. De zinspreuken hebben vaak een dubbele betekenis.
Wanneer de Kethelse kamer kiest voor de zinspreuk 'Noyt meerder vreucht' , dan slaat dat niet alleen op het bijbelse motief op het blazoen: de stal in Betlehem met de heilige familie, maar het zegt ook dat de rederijkers van Kethel

Een gravure uit het boek 'Redenrijckbergh' uit 1617 laat het blazoen zien van de kamer De Zonnebloem uit Kethel, met het kamerdevies 'Noyt Meerder Vreucht'.

nooit méér plezier hadden dan in hun activiteiten als kamer van rhetorica. Hun bloemmotief was de zonnebloem, in dit geval geplant in een koperen ketel. Op de blazoenen worden meestal ook wapenschilden gebruikt. Het stads-/dorpswapen, het wapen van Holland, van het Habsburgse rijk, de ambachtsheer, enzovoorts. Dankzij deze wapenschilden zijn de blazoenen vaak goed te dateren: een particulier wapen, zoals dat van de ambachtsheer, is meestal redelijk goed thuis te brengen en we weten wanneer de ambachtsheer aan een landsdeel verbonden was.

Het is niet te achterhalen in welke periode men op een landjuweel als bezoekende kamer het blazoen ten geschenke gaf aan de organiserende kamer. In ieder geval was die gewoonte er wel in het begin van de zeventiende eeuw. Een element van belang was dat men prijzen kon verdienen door met een mooi blazoen te komen. Zou de gewoonte om de blazoenen weg te geven niet bestaan hebben, dan restten ons misschien nog minder van deze, vaak heel fraaie, planken. Doordat men voor elk landjuweel een nieuw blazoen moest maken, kunnen we stellen, dat deze blazoenen feitelijk kopieën zijn van het oorspronkelijke blazoen. Bij dat kopiëren had men de vrijheid veranderingen aan te brengen. Als de basisgegevens van de kamer maar terug te vinden waren. Zo zijn de twee blazoenen die ons nog resten van de Vlaardingse kamer De Akerboom wel heel verschillend: de ene met een duidelijk oude vormgeving, de andere in een sierlijke barokke vorm. Maar de basisgegevens zijn duidelijk aanwezig: het motief en de zinspreuk.

Landjuwelen

Voortdurend studeerden de rederijkers fraaie toneelstukken in en werden nieuwe gedichten gemaakt. Met deze kennis en kunde wilde men wel wat meer dan de eigen stads- of dorpsgemeenschap vermaken. Al in de vijftiende eeuw ging men feesten organiseren die contacten met de andere rederijkers vergemakkelijkten. Die ontmoetingen kennen we als refreinfeesten en landjuwelen. Vooral de landjuwelen waren zeer geliefd. Na de verzelfstandiging van de Nederlanden bloeiden deze feesten als nooit te voren. In bijna elk jaar tussen 1600 en 1650 werd wel ergens in Holland of Zeeland een landjuweel georganiseerd.
Oorspronkelijk was 'landjuweel' de benaming van de prijs die door de overheid werd beschikbaar gesteld bij rederijkerswedstrijden.
Naast de landjuwelen waren er de refreinfeesten: ontmoetingen van rederijkers zonder een duidelijk wedstrijdelement.

Een kamer die een landjuweel wilde organiseren, stuurde aan een aantal andere kamers een uitnodiging of 'caerte'. Daarop werd verduidelijkt waarom het feest plaats gaat vinden, en op de uitnodiging werd ook verteld wat de vraag is waarop de deelnemende kamers moesten antwoorden. De datum was vermeld en ook welke prijzen op het feest gewonnen konden worden. Door het wedstrijd-element was een landjuweel een hoogtepunt in het bestaan van de rederijkerskamers. Op de afgesproken datum verschenen de kamers die vooraf lieten weten deelnemer te willen zijn. Elke rederijkerskamer bracht zijn blazoen mee, het herkenningsteken: de fraai vormgegeven en beschilderde plank. Duidelijk daarop aangebracht het herkenningsteken van de kamer en de zinspreuk of het devies.
Op de dag dat het landjuweel begon, kwam elke kamer in optocht de stad of het dorp waar het feest werd gehouden binnen. Dit was de 'intree', een hoogtepunt van het dagenlang durende landjuweel. Men doste zich fraai uit, droeg de kleding die bij het belangrijkste toneelstuk behoorde dat

men zou gaan opvoeren. Voorop werd het blazoen gedragen, het herkenningsteken. Daarachter kwamen een trommelaar en een vaandrig met het vaandel. Elke kamer werd met veel eerbetoon ontvangen: in dichtvorm werd men welkom geheten. De kamer die welkom geheten werd, antwoordde met een passend woordenspel in dichtvorm.

Een landjuweel duurde meestal verscheidene dagen. Wij kunnen ons voorstellen dat zo'n feest de plaatselijke gemeenschap behoorlijk bezighield. De overheden probeerden alles in goede banen te leiden. Men vaardigde keuren (verordeningen) uit, waarin precies was aangegeven hoe men zich te gedragen had. De gasten moesten bij de plaatselijke overheid worden aangemeld, zodat men kon weten of er 'gespuis' tussen zat. Logisch dat men bang was voor overlast van duistere elementen. Honderden gasten maakten van de kleinere steden en van dorpen wel erg volle plaatsen. Onder de gasten waren ook de kwakzalvers, kiezentrekkers, potsenmakers en kooplui met zoetwaren en hartigheden. De herbergen deden uitstekende zaken. Om de kosten van zo'n feest te kunnen dragen konden de rederijkers meestal rekenen op steun van de overheid, soms in de vorm van accijnsvrijdom op bier en wijn.

In de grotere steden werden voor de vertoning van de kunsten van de rederijkers fraaie en vaak kostbare toneelconstructies opgezet. Schouwburgen kende men nog niet. Zo'n in de open lucht opgesteld toneel bestond vaak uit verschillende bespeelbare vakken, elk af te sluiten met gordijnen. Soms was het toneel van een bovenetage voorzien, want de rederijkers waren zeer origineel in het bedenken van bijzondere effecten tijdens hun optreden. Figuren die uit de lucht of uit de grond verschenen, of rookeffecten, men gebruikte vele middelen om met de gekunstelde toneelstukken de toeschouwers te overdonderen. Alle feestelijkheden vonden plaats in de open lucht. Daarom waren de meeste landjuwelen in de maanden mei tot augustus. In de dorpen en kleine steden zullen de toneelbouwsels niet al te fraai zijn geweest. Mogelijk gebruikte men enkele wagens en wat planken om een bruikbaar podium te maken. Daarop werd een achterwand aangebracht, waarop het blazoen van de rederijkerskamer die ging optreden, werd opgehangen.

Een eenvoudige toneelconstructie is gemaakt op de kermis in een dorp. De rederijkers zullen er gaan optreden. Hun blazoen wordt opgehangen op de achterwand. De trommelaar roept de toeschouwers op om te komen kijken. W. Swanenborg maakte deze gravure omstreeks 1600.

Het literaire gehalte van de Landjuwelen

Het is moeilijk de prestaties van de rederijkers wat betreft hun literaire gehalte goed te beoordelen, wanneer men niet erg vertrouwd is met de taal van die tijd. Er zijn veel teksten bewaard gebleven van de toneelstukken die op de vele landjuwelen werden opgevoerd. Het was de gewoonte om na afloop van het feest de teksten in boekvorm uit te geven. Deze boekwerken zijn voor neerlandici een rijke bron voor studie. Voor wie niet erg thuis is in de taal van de zestiende en zeventiende eeuw, komen de teksten echter over als onbegrijpelijk en verwarrend. Nu zijn er in de laatste honderd jaar wel zeer veel publicaties verschenen waarin de rederijkersactiviteiten zeer uitgebreid aan bod komen. Wie daar meer over wil weten, zal in die publicaties terecht kunnen.
Vaak is erg denigrerend gesproken over de kwaliteit van wat de rederijkers maakten. Het is waar dat veel werkstukken uitmunten door langdradigheid en onjuist gebruik van de regels der dichtkunst. Maar er werden ook zeer waardevolle prestaties geleverd. Redenen genoeg om de uitspraak: 'rederijkers-kannekijkers' niet serieus te nemen. Vooral de manier waarop de rederijkers eraan bijgedragen hebben de Nederlandse taal tot een eenheid te maken, wordt door deskundigen op de juiste waarde geschat. Onze Nederlandse taal is, behalve door de invloed van bijvoorbeeld de Statenvertaling van de Bijbel en het zingen van dezelfde psalmteksten in alle kerken, zeker mede door de activiteiten en de prestaties van de rederijkers geworden tot de taal die we nu, nog steeds evoluerend, gebruiken.

De moraal van de Rederijkers

Bij het doorlezen van de toneelstukken die opgevoerd werden, valt op dat de strekking nogal eens moralistisch kan worden genoemd. De sinds de Reformatie toegankelijke bijbelteksten -de Bijbel is in de volkstaal beschikbaar- geven veel inspiratie. Nadrukkelijk komt het besef naar voren in de producten van de rederijkers aan het begin van de zeventiende eeuw, dat men moet zoeken naar een juiste manier van leven. Niet alleen voor jezelf opkomen, desnoods ten koste van de ander, maar het doen van goede werken staat centraal. En dat dan niet om daarmee een plaatsje in de hemel te verdienen (die praktijk was met de Reformatie afgeschaft), maar om een mens te zijn die voldoet aan de goddelijke opdracht. Dat men manieren ontwikkelde om deze in de kerk geleerde regels te benutten in combinatie met denkbeelden die men vond in de Griekse en Romeinse mythologie, is voor ons op zijn minst verwonderlijk. Maar hier zien we iets doorkomen van de renaissance. Die invloed zal in de rest van de zeventiende eeuw steeds zichtbaar blijven.
De rederijkers waren ook goed in het spuien van kritiek op vermeende misstanden. Men zou hen de cabaretiers van de zeventiende eeuw kunnen noemen. Maar juist die kritiek, zowel op wereldlijke overheden als op de kerk, werd hen zeker niet in dank afgenomen. Regelmatig kregen de rederijkers te horen dat iets niet kon, of werd hun het spelen onmogelijk gemaakt.
Toen in 1609 het Twaalfjarig Bestand werd afgekondigd en Holland te maken kreeg met ernstige godsdienstwisten, raakten ook de rederijkers daarbij betrokken. Zij kozen voor Armenius of voor Gomarus en kwamen zo, bijna ongemerkt, in het wespennest van de Hollandse politiek van die tijd terecht.

Op een prent van 130 centimeter lang, staan de Vlaardingse rederijkers afgebeeld. Zo kwamen ze in Haarlem binnen om deel te nemen aan het landjuweel in oktober 1606. Boven de hoofden staat wat de toneelspelers gaan uitbeelden. Een gravure uit het boek 'Const-thoonende luweel', dat in 1607 gedrukt werd.

Invloed van de overheid

Niet alle kamers in Holland konden rekenen op de onmisbare steun van de overheid. Waren er plannen om een landjuweel te organiseren, dan moest de kamer toestemming vragen bij de lokale bestuurders. In veel gevallen vond de kerkelijke overheid echter het spelen van de rederijkers niet van nut voor de gemeenschap. Wonderlijk eigenlijk als men bedenkt dat de rederijkers juist veel gedaan hebben om de hervormingsideeën uit te dragen in de jaren voor 1566, tot ergernis van de toen heersende regeerders. Maar nu was de kerk bang voor hun invloed, lijkt het. Vele malen protesteerden de kerkenraden bij de burgerlijke overheid, om de rederijkers het spelen onmogelijk te maken. Tot aan het Hof van Holland, het hoogste gezag in de republiek, werden protesten ingebracht tegen het houden van spelen door de rederijkers. Wat de argumenten waren van de kerk? Enkele daarvan: de rederijkers gebruikten teksten uit de Bijbel en interpreteerden die op hun manier, maar de rederijkers zijn niet theologisch geschoold, dus daartoe niet bevoegd; de spelen en het erbij behorende vermaak waren niet tot nut van de gewone man en de gemeenschap; men wilde alle spe-

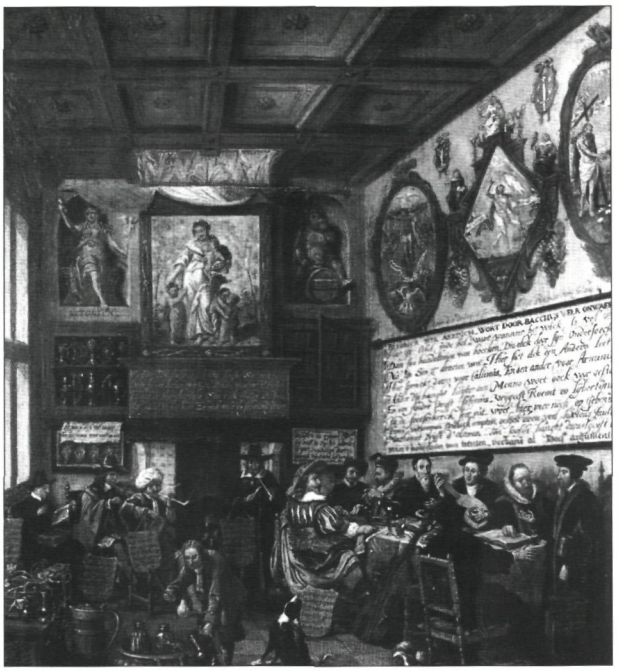

Op dit schilderij in het Frans Halsmuseum in Haarlem zien we het onderkomen van een Haarlemse rederijkerskamer in de zeventiende eeuw. Blazoenen hangen aan de wand, in een kast naast de schouw staan gewonnen prijzen uitgestald. Tegelijk is dit schilderij een persiflage op de godsdienstwisten die zich tijdens het Twaalfjarig Bestand manifesteerden.

len verboden hebben, omdat op het toneel vrouwenrollen door mannen in vrouwenkleren werden gespeeld en in de Bijbel staat dat dit niet geoorloofd is. In Delft werd de rederijkerskamer zelfs helemaal opgeheven omstreeks 1600, op aandrang van de kerk. Deze kamer werd echter in 1614 opnieuw opgericht.

De Vlaardingse kamer heeft nooit veel problemen gehad met de kerkelijke instanties. Zeker niet in de bloeitijd, in de eerste helft van de zeventiende eeuw.

Ondanks verzet van de kerkelijke overheden, probeerde de plaatselijke overheid in verschillende steden de rederijkers zoveel mogelijk te helpen. Het optreden van de rederijkers was niet alleen van economisch belang, tijdens een landjuweel kwamen heel wat vreemdelingen hun goede geld uitgeven, maar hun optreden kon ook uitstekend van pas komen wanneer er een loterij georganiseerd werd, zoals die ten bate van de bouw van een weeshuis, een pesthuis en dergelijke.

Huisvesting

Een rederijkerskamer had een eigen onderkomen, een plek

om samen te komen, om samen te werken aan de dichtkunst en om zich te oefenen voor een komend landjuweel. In enkele steden was de overheid zo goed om een ruimte beschikbaar te stellen, bijvoorbeeld boven een publieksruimte zoals een stadswaag. Op schilderijen uit het begin van de zeventiende eeuw is te zien hoe deze werkruimten versierd waren met de blazoenen: het eigen blazoen van de kamer zelf en de blazoenen die men gekregen had op de landjuwelen die de kamer organiseerde. Ook de gewonnen prijzen kregen in wandkasten een plekje: tinnen en zilveren voorwerpen, zoals kannen en borden.

Het einde van de Rederijkerskamers

Tot aan het einde van de zeventiende eeuw vinden we in de Hollandse steden en dorpen een bloeiend rederijkersleven. Ondanks tegenwerking bleven de rederijkers actief en de overheid probeerde hun, onopvallend, voldoende ruimte te geven om zich te kunnen manifesteren. Tot in het begin van de achttiende eeuw zijn er refreinfeesten en landjuwelen. Niet meer zo groots als in het begin van de zeventiende eeuw, dat was echt de bloeiperiode van de rederijkerij. In de loop van de achttiende eeuw raakten de meeste kamers in verval en werden successievelijk opgeheven. Een enkele kamer overleefde. In Haarlem bestaat nog altijd de Sociëteit 'Trou moet blijcken', al is dit nu meer een gezelligheidssociëteit en worden er geen literaire activiteiten meer georganiseerd.

Van de kamers van rethorica resten ons nu alleen nog hun blazoenen en hun literaire producten in boekvorm. Met wat moeite lukt het om nog vijftig rederijkersblazoenen te vinden in ons land. Vele honderden moeten er geweest zijn, tel maar na hoe vaak er een landjuweel was, en hoe vaak een kamer als blijk van waardering de organiserende kamer het blazoen schonk. Helaas heeft men te weinig beseft dat deze 'planken' een grote cultuurhistorische waarde hadden. Met ging er niet al te best mee om. Wanneer de verf ging afbladderen of de 'planken' ernstig beschadigd werden door onoordeelkundige opslag, werden ze eenvoudigweg opgestookt in de open haard.

In de Sociëteit 'Trou moet blijcken' in Haarlem hangen nog 15 blazoenen, gekoesterd en met alle zorg omringd. De meeste zijn een herinnering aan het grootse landjuweel van 1606 in Haarlem. Hier en daar zijn nog enkele exemplaren te vinden: in Maassluis in het Gemeentemuseum is er één, Maasland bezit een blazoen in het Gemeentehuis, het Rotterdamse Schielandhuis heeft er twee, in Noordwijk zijn er zes te vinden, Beverwijk bezit vier blazoenen. Dat in ons Stadhuis nog elf van deze fraaie planken te vinden zijn, is misschien te danken aan het feit dat Vlaardingen nooit zo'n rijke stad was en men echt blij was met deze oude beschilderde panelen, die nog steeds een sieraad zijn voor het stadhuis.

Nabloei?

In de achttiende en negentiende eeuw zien we opnieuw dat toneelgezelschappen zich rederijkerskamers gaan noemen. Maar we kunnen hun prestaties niet op één lijn zetten met die van de oorspronkelijke rederijkerij. Hun manier van werken was totaal anders, passend in hun tijd.

De Vlaardingse Rederijkerskamer De Akerboom

Vlaardingen had ooit een bloeiende rederijkerskamer: De Akerboom. Een tweede met de naam Lindeboom heeft korte tijd bestaan, maar van deze kamer weten we feitelijk niets.

De Vlaardingse kamer die bekend werd onder de naam DE AKERBOOM (ook wel geschreven als D'Akerboom) of 'AENSIET LIEFT' behoorde tot de oudste kamers van Holland. Als stichtingsdatum wordt het jaartal aangenomen dat op het blazoen voorkomt: 1514. In zijn boek over de rederijkers geeft G.D.J.Schotel als stichtingsdatum het jaar 1433 aan. Hij vertelt er niet bij uit welke bron dit gegeven afkomstig is. Wij houden het er dus op dat 1514 de goede datum is. Van de Heeren Magistraten van Vlaardingen werd goedkeuring verkregen om een kamer te stichten. De Akerboom werd gedoopt in Leiden in 1514, een gewoonte om een nieuwe kamer zelfstandig te maken. Dit dopen wordt later ook wel aangeduid met 'vrijmaken'. want een kamer was niet vrij om zelfstandig op te treden tenzij men erkend was door de andere kamers, dus gedoopt.

Het is erg jammer dat de archieven van De Akerboom niet bewaard zijn gebleven. Toen de kamer in 1749 werd opgeheven, kwamen de bezittingen in handen van het gemeentebestuur, maar archiefstukken waren daar niet bij. Wat we van deze rederijkers weten, komt uit allerlei aantekeningen in stadsarchieven en in de archieven van kerken en de Staten van Holland. Vooral de gegevens die aangetroffen worden in verslagen van rechtszittingen bieden veel waardevolle informatie.

De eerste vermelding van de Vlaardingse rederijkers betreft een onderzoek van het Hof van Holland. Het Hof verdenkt in 1544 enkele rederijkerskamers, waaronder De Akerboom van ketterij. Er werd een onderzoek ingesteld naar de inhoud van een kluchtig spel dat de Vlaardingers hadden opgevoerd.

De kamer heeft in de loop der jaren vele refreinfeesten en landjuwelen bijgewoond. Het eerste dat ons bekend is, was een refreinfeest in Den Briel in het jaar 1558.
In 1580 was men te gast in Heenvliet, in 1589 in Monster. Zandvoort werd bezocht in 1593.
Vanaf 1594 wordt de kamer regelmatig gevraagd te spelen in opdracht van de burgemeesters. Voor dat opvoeren van toneelstukken ontvangen de rederijkers een bijdrage uit de stadskas.
Dat er geen activiteiten van De Akerboom worden gemeld uit de jaren tussen 1558 en 1580 is te begrijpen, als we bezien hoe het leven in onze stad toen was. De Tachtigjarige Oorlog brak uit in 1568. De verzelfstandiging van Holland ging gepaard met veel ellende. Om van het juk van Spanje af te komen moest ook Vlaardingen een prijs betalen.

Hoe leefde men in Vlaardingen eind zestiende, begin zeventiende eeuw?

Vlaardingen was halverwege de zestiende eeuw een klein stadje met inkomsten uit vooral de visserij en de handel en uit de agrarische sector. Het was een stad met dorps-allure. Geen grootse straten en pleinen. Vlaardingen bestond uit de kerkheuvel, de Hoogstraat, de Haven en wat kleine straten die hierop uitkwamen. Op de plattegrond van Van Deventer uit plm.1560 is de dorpsachtige opbouw goed te herkennen. Er was geen omwalling of ommuring, de stad was niet verdedigbaar in geval van vijandelijkheden.
Vlaardingen ging in 1572 vrij geruisloos over van katholiek naar protestant. De kerk werd ontdaan van de altaren en beelden, en kon zonder al te veel aanpassingen in gebruik genomen worden voor de Gereformeerde eredienst.

Voor onze stad verliep de oorlog die in de Nederlanden woedde, minder geruisloos. In april 1572 werd Den Briel ingenomen door de Watergeuzen. Hierdoor werd het gebied ten noorden van de Maas oorlogsgebied. De Spanjaarden probeerden te voorkomen dat de Watergeuzen via Den Briel macht verkregen in Holland. Om Den Briel weer te heroveren voeren de Spanjaarden in Vlaardingse schepen naar de overkant van de rivier. Het eiland Rozenburg bestond nog niet, vanuit Vlaardingen had men ruim uitzicht op Heenvliet en Den Briel. De Spanjaarden gingen aan land bij de monding van de Bernisse. Van Vlaardingen uit waren echter de Watergeuzen in Den Briel gewaarschuwd, de Spaanse troepen moesten dan ook het onderspit delven. De Spanjaarden konden niet meer terug, omdat de schepen die voor anker lagen bij de Bernisse, in brand waren gestoken. Waarschijnlijk door de Vlaardingers zelf, want voor de Spanjaarden hadden maar weinig inwoners enig respect. Door deze verzetsdaad verloor Vlaardingen wel bijna alle schepen.

De Spanjaarden hadden de handen vol aan het in bedwang houden van de steden in de buurt: Delft, Rotterdam en Schiedam. Van groot belang was het om de sluizen in de Maasdijk, die zorgden voor de uitwatering van Delfland en Schieland, in bezit te houden. Want wie de sluizen beheerde, kon in geval van nood de polders van Delfland en Schieland onder water laten lopen. Inundatie was een machtig wapen, uiteindelijk is Leiden ontzet doordat het land rond de stad onder water kwam te staan en de Spanjaarden wel moesten vertrekken.

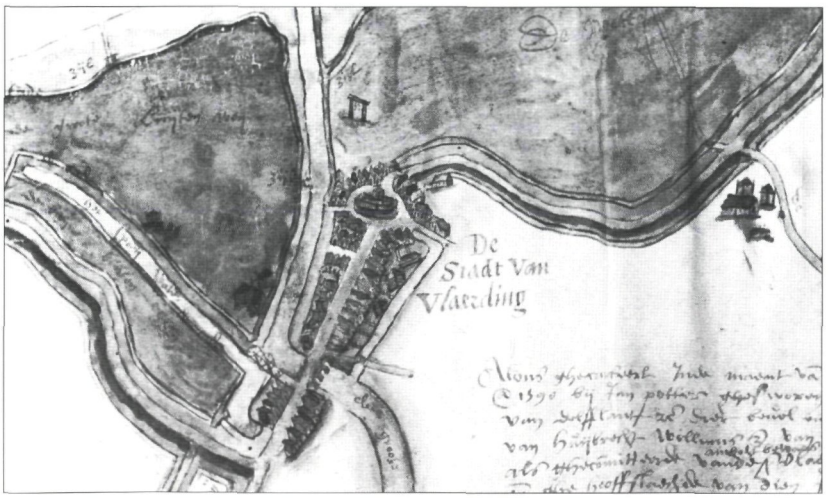

Op deze handgetekende kaart van Jan Jansz. Potter, gemaakt in 1590, zien we Vlaardingen als nog niet helemaal opgebouwde stad: de kerk en de toren zijn nog niet hersteld. De onderkant van de kaart is het noorden.

De Spanjaarden en de troepen van Prins Willem van Oranje, van de Staten Generaal dus, bestreden elkaar met wisselend succes. Met behulp van de Watergeuzen lukte het om de steden van Holland bijna allemaal te behouden. Bij de strijd langs de Maas lag Vlaardingen regelmatig tussen de strijdende partijen. Eind 1573 was de oorlogsdreiging voor de Vlaardingers zo groot dat de meeste inwoners vluchtten naar Voorne en

Putten. Ook Schiedam, een ommuurde stad, zal zeker Vlaardingers opgenomen hebben.
In de zomer van 1574 was het weer mis: de Spanjaarden lagen in Maaslandsluis en de troepen van de Prins in Rotterdam en Schiedam. Om te voorkomen dat Vlaardingen door de Spanjaarden gebruikt zou kunnen worden als uitvalsbasis, werd de stad door de Geuzen in brand gestoken. De stad lag volledig in puin: de kerk, het stadhuis, het klooster en de meeste woningen en bedrijfspanden. De Vlaardingers betaalden een hoge prijs.
Het duurde enkele jaren voordat de stad weer echt bewoonbaar was. Voor de visserij en de handel op Engeland en Frankrijk was toch al geen mogelijkheid: op zee maakten de kapers en de Spanjaarden het elk schip lastig. Om Leiden te ontzetten, de Spanjaarden hadden de stad omsingeld en dreigden met uithongering, werd water ingelaten in Delfland en Schieland. Ook een deel van Rijnland werd onder water gezet. De sluizen werden geopend en hier en daar werden dijken doorgegraven. Hierdoor was landbouw en veeteelt nagenoeg onmogelijk in het zuiden van Holland. Het gevolg: honger en armoede. Na het ontzet van Leiden duurde het nog enkele jaren voordat het land weer droog en goed bruikbaar was.

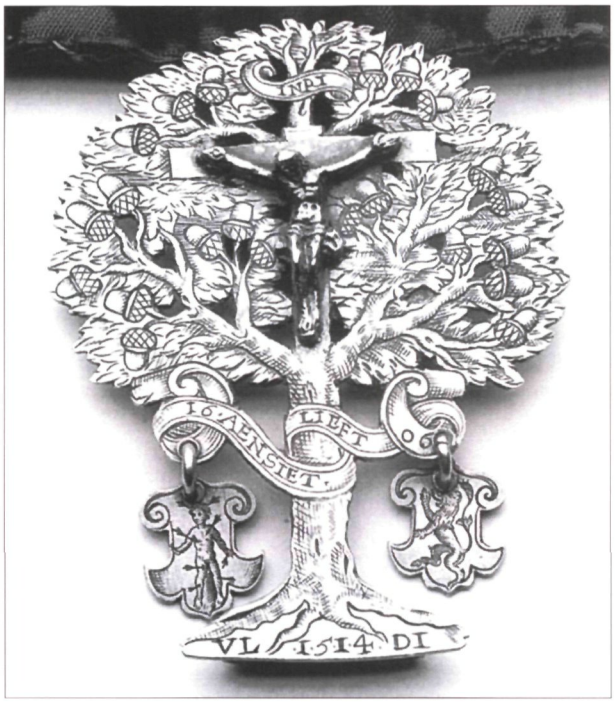

Dit fraaie zilveren blazoenschildje schonken de Vlaardingers in 1606 aan de kamer 'Trou moet blijcken' in Haarlem bij de inschrijving voor het landjuweel van dat jaar in Haarlem. Hoogte: 79 mm. 'Trou moet blijcken' bezit dit blazoentje nog altijd.

De stad lag in puin, visserij en handel stagneerden, landbouw en veeteelt waren onmogelijk. Dat was de situatie in Vlaardingen rond 1575. Het is bijna niet te begrijpen dat het herstel van Vlaardingen al zichtbaar werd in 1580. De Spanjaarden waren toen nauwelijks uit het Maasmondgebied verdwenen. Veel inwoners kwamen terug, bouwden de huizen op en trachtten een boterham te verdienen. Het stadhuis en de kerk werden hersteld. Op veel steun van de overheid in Den Haag kon men niet rekenen: die had de handen nog vol aan de strijd tegen de Spanjaarden. Bovendien was Vlaardingen niet de enige plaats die zo zwaar getroffen was.
Gelukkig was de strijd tegen de Spanjaarden nu vooral geconcentreerd in de zuidelijke Nederlanden. Holland kon zich gaan herstellen van de oorlog. Ook Vlaardingen herstelde zich langzaam: omstreeks 1600 woonden weer tussen de 1500 en 2000 burgers in de stad. Toen in 1604 de pest uitbrak, stierven velen, armen en rijken. Enkele jaren later woedde een grote brand op de Korte Dijk. Telkens weer werd Vlaardingen getroffen door rampen. Maar de stad en haar inwoners kwamen er steeds weer bovenop.

Het is aardig om eens te zien hoeveel men verdiende in die jaren. Een gewone dagloner, werkzaam bij de ambachtslieden, verdiende ongeveer 250 gulden per jaar. Ook weten we dat een timmerman eenzelfde bedrag per jaar had in 1630. Welgestelden, zoals kooplieden, haalden een inkomen van 1500 tot 3000 gulden. De kosten van levensonderhoud zijn af te lezen aan de prijs van een brood: een twaalfponds roggebrood kostte in 1620 zes en een halve stuiver (1 gulden = 20 stuivers). Een kan bier koste in 1635 een halve stuiver. Er is berekend dat een gezin met twee kinderen per week minimaal 37 stuivers aan brood uitgaf. Om ook de andere kosten van levensonderhoud te dekken, moest de kostwinner 84 stuivers per week verdienen. Een dagloner die 8 stuivers per dag krijgt zal dan ook niet royaal hebben kunnen leven: hij heeft maar 48 stuivers per week te verteren. De rijkdom is duidelijk niet voor iedereen weggelegd.

Hoe het de rederijkers in de oorlogsjaren is vergaan, weten we niet. Wel dat alweer in 1580 de kamer deelnam aan het landjuweel in Heenvliet; daarna zien we ze in Monster, Zandvoort en in 1596 op het landjuweel in Leiden, een groot feest waaraan tien kamers deelnamen. Vlaardingen won verschillende prijzen: de prijs voor de kamer die de langste

afstand moest afleggen om in Leiden te komen, de eerste *prijs voor het refrein*, de tweede *prijs voor het best zingen*, nog een tweede prijs, nu voor het acteren. Voor het blazoen kreeg De Akerboom een extra prijs. Dit feest werd georganiseerd om een loterij te ondersteunen ten bate van de bouw van een pest-/dolhuis.
De Akerboom was in1598 op het landjuweel in Rotterdam, om met vijf andere kamers te strijden om de eer en de prijzen. Het is duidelijk dat men in Holland snel kans zag terug te komen na de verschrikkingen van de oorlog.
Als Schiedam een loterij organiseert ten bate van de bouw van een weeshuis in 1603, is de Akerboom er ook bij. Zeven kamers namen deel aan dit landjuweel.

Een groots rederijkersfeest was het landjuweel in Haarlem van 1606. Twaalf kamers verschenen en boden de organiserende kamer 'Trou moet blycken' hun blazoenen aan. Deze blazoenen zijn nog altijd in het bezit van 'Trou moet blycken'. Het feest vond plaats van 21 tot 31 oktober, vrij laat in het jaar. Vlaardingen was weer de kamer die de grootste afstand moest afleggen. De prijs die men hiermee won, is een zilveren beker van 8 loot. Dit bekertje is, via vele omzwervingen weer teruggekomen in Haarlem, en maakt nu deel uit van de schatten van de Haarlemse kamer De Pelicaan, ofwel Trou moet Blycken. Andere gewonnen prijzen: een eerste prijs voor het best zingen en een derde voor het vuurwerk.

Bijzonder aan dit landjuweel was dat de uitnodiging of 'caerte' die rondgebracht werd door enkele Haarlemmers, direct beantwoord werd. Wanneer de boodschappers terugkomen, brengen ze kleine zilveren blazoenen mee van de kamers die toezegden in oktober te komen. Ook deze zilveren blazoenen zijn nog altijd in het bezit van 'Trou moet blycken'.
Het thema voor dit rederijkersfeest is 'Caritas', de naastenliefde.
Alle teksten die op dit rederijkersfeest werden voorgedragen zijn opgenomen in een fraai boekwerk, dat een jaar na het landjuweel verscheen. Behalve alle literaire prestaties staan in dit boek ook prenten waarop elke deelnemende kamer was afgebeeld tijdens de intrede, met alle personen die aan het belangrijkste toneelstuk meewerkten. Deze lange gravures waren opgevouwen in het boek ingebonden. Prachtig, om nu, na bijna 400 jaar, de Vlaardingse rederijkers te zien, en erbij te lezen welke personen men uitbeeldde. Men had gekozen voor de werken van barmhartigheid; zo zien we: de naakte, de hongerige, de dorstige, de barmhartige, de goede faam, het geruste geweten. Maar ook hun tegenspelers: de gierigaard, het kwade geweten, de slechte faam, de verachting van Gods wet.

Na Haarlem bezocht De Akerboom in 1613 Leiden, om samen met 17 kamers te strijden om de eer. Weer wonnen de Vlaardingers de eerste prijs voor het best zingen.
Een kortere reis werd gemaakt in 1615: op uitnodiging van de Kethelse kamer De Zonnebloem namen de Vlaardingers deel. Op dit feest kwamen 30 kamers af. Hoe is het mogelijk dat een kleine gemeenschap als Kethel zo'n groot feest wist te organiseren?
De Akerboom zag geen kans een prijs te winnen. Was de concurrentie te sterk? Of was de kleine afstand een reden om de Vlaardingers niet op waarde te schatten?

Landjuwelen in Vlaardingen

Een niet te beantwoorden vraag is of De Akerboom al in de zestiende eeuw een landjuweel organiseerde. Er zijn geen gegevens van bekend. In het stadhuis hangt het blazoen van de kamer uit Bergen op Zoom. Daar staat het jaartal 1556 op. Deze datum kan slaan op een landjuweel. Is dit blazoen

Een zilveren bekertje werd door de Vlaardingse kamer De Akerboom gewonnen op het landjuweel van 1606 in Haarlem. Het was de prijs voor de kamer die de grootste afstand had afgelegd om in Haarlem te komen. Het bekertje meet '8 loot', ter vergelijking: een grote beker was twintig loot of meer.'

het enige dat rest van een Vlaardings landjuweel in 1556? Maar dan heeft dit blazoen ook de verwoesting van Vlaardingen in 1574 overleefd. Ook het jaar 1558 wordt genoemd als mogelijke datum voor een landjuweel. Eén van deze twee jaartallen kan goed zijn, maar zo kort na elkaar zullen er zeker geen twee landjuwelen in Vlaardingen hebben plaatsgevonden.

In het voorwoord van het boek 'De Redenrijckbergh', verschenen in 1617, wordt gezegd dat de Vlaardingse kamer slechts twee wedstrijden had georganiseerd. Misschien ontdekken we in oude archieven nog eens welke de juiste data daarvan waren.

Het grootse landjuweel dat door De Akerboom in 1616 werd opgezet, is wel het hoogtepunt van de rederijkerskamer. De kamer was juist uit een probleemsituatie gekomen. Want in 1614 werd van De Akerboom verteld dat 'door verscheydene misbruycken ende verscheydene abuysen' de kamer in verval raakte. Op 11 januari 1614 meldden 'eenige liefhebbers der redeconste' aan de baljuw, burgemeesteren en schepenen dat de rederijkerskunst niet 'alleen in cleyn achtinghe gecomen' was, maar men was bang dat de kamer niet meer kon blijven bestaan. De briefschrijvers verzochten de overheid 'met hunne aucthoriteyt te adsisteren'. De baljuw, burgemeesteren en schepenen bekijken de zaak en besluiten op te treden. Er werden drie 'vaders ende opsichters' benoemd: Adriaen d'Overschie van Adrichem, baljuw, Adriaen Joppenszoon van der Wael en Arysz. van der Houff, beiden schepenen. Hun werd opgedragen toe te zien dat 'niemant voortaen als broeder van de kamer sal mogen worden ingelijft ofte aengenomen' dan met toestemming van de opzichters. Voortaan zullen jaarlijks verkozen worden 'de hoofden van de voorschreven kamer als keyser, prins, vaendrager ende anderen'. Bovendien kwam er een ordonnantie en statuut waar ieder lid zich aan te houden heeft. Vanaf die tijd bleef de rederijkerskamer onder het toezicht van de overheid. De 'vaders ende opsichters' worden ook wel de curators van de camer van rethorica genoemd. Later zullen o.a. Gerard Callenburg en Pieter van Ruytenburg in die functie betrokken raken bij De Akerboom.

10 JULI 1616

Het besluit om een landjuweel te gaan organiseren werd in 1616 genomen uit dankbaarheid voor het genoegen dat de rederijkers elders hadden genoten. Ook dat de kamer 'over hondert jaar' bestond was een goede reden.

De baljuw, schout en schepenen beraadden zich welke maatregelen genomen moesten worden om de te verwachten grote drukte aan te kunnen. Een keur werd uitgevaardigd, iets wat wij nu een verordening noemen. Daarin is duidelijk te lezen wat werd vastgesteld:

'Alzoo hoochnodig is, dat omme te weren alle ongeregeltheden, ongelucken ende andere swaricheyden die in de aenstaende comparitie van de cameren van retorica, door quaet beleyt veroorsaecken soude, mogen bij goede keuren ende ordonnantiën daerinne worde voorsien. Soo ist dat mijn heeren Bailiu, Schout, Schepenen ende Raden deser stede, met advuys van de heeren Burgemeesteren, gekeurt, geordonneert ende gestatueert hebben, keuren, ordonneren ende statueren mitsdesen, dat alle burgeren ende inwoonderen deser stede, geen uuytgesondert, die eenige huysen, cameren ofte andere gedeelten van dien, aen enige vreemde persoonen uuyt andere steden, ofte cameren van retorica hebben verhuyrt, om bij deselve gebryckt ofte bewoont te worden, t' sij tot tappen ofte andersins, gehouden zullen zijn binnen tweemael vyer en twintich uuyren na de publicatie van desen, ter secretarie alhuyer perfectelycken bij namen ende toename aen te geven aen wyen sij luyden haer huysen ofte gedeelte van dien t'sij man ofte vrouw verhuyrt hebben ende tot wat eynde, op peyne van thyen sheeren ponden bij yder te verbeuren, die onwillich ofte ingebrecken gebleeven sall sijn de voorsz. aenbrenginge te doen, te appliceren ten behouve van den Officyer, aenbrenger ende armen elcx een derdepaert'.

De opgelegde boetes worden zo te zien keurig verdeeld.

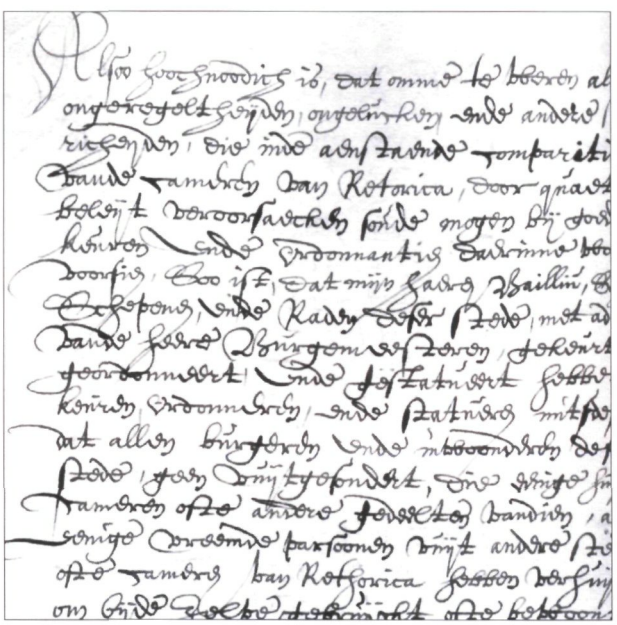

Door de overheid werd in 1616 een 'Keur' uitgevaardigd: een verordening in verband met het komende landjuweel

De uitnodigingen, de caerten, werden begin 1616 verstuurd. De kamers die deel wilden nemen moesten dat voor 15 mei te kennen geven aan De Akerboom. Op 19 juni moesten de uit te voeren werken zijn ingeleverd. Op die dag werd ook geloot om de volgorde van de optredens vast te stellen. Het feest ging van start op 10 juli 1616 om 13.00 uur in "t Slavenborghs' Voorhof'. Aan welke plek in de stad wij daarbij moeten denken, is niet duidelijk. De Slavenburg is bekend als de provisorisch herstelde bouwval van het zuid-transept van de kerk. Daar werden omstreeks 1600 de slaven, die in de winter niet op de galei konden dienen, opgeborgen. Een andere plek die iets met de Slavenburg te maken heeft, is niet bekend. Maar het lijkt ook niet erg aannemelijk dat de 'Slavenborgh', wanneer dit hetzelfde is als het zuid-transept van de kerk, als plaats van toneelvoorstellingen zou hebben gediend. Want aan de zuidzijde van de kerk was de kerkhof, de begraafplaats. Men zal toch zeker niet zo'n plaats gebruiken om honderden mensen op te laten samenkomen als toeschouwers van de prestaties van de rederijkers? Waar werden de voorstellingen dan wel gegeven? We weten het niet en misschien zullen we het nooit weten. Mogelijke plaatsen: voor het Stadhuis, onderaan de Maassluissedijk, ergens langs de Haven, misschien in het Emaus.

Op de uitnodiging werd een drietal vragen afgedrukt waarop een deelnemende kamer moest antwoorden. De belangrijkste was:
'Wat middel dat best dient genomen bij der handt, Die 'tGemeen noodichst is, en vorderlickst voor 't Landt?'
De tweede vraag was die van het refrein:
'Die sijn kinderen opqueeckt met wel te doen sorghvuldich, Wat zijn sij (zijnde groot) hem daer voor weder schuldich?'.
De vraag van het lied:
'Door eendracht, die macht maeckt, is een Landt sterck en krachtich: Maer door inlantsch onvree winnelick en onmachtich'.
Voor het maken van een kniedicht werd deze regel gegeven:
'Dus baert onvrede vree, en vrede weer onvree'.
Kniedichten of kniewerk was de specialiteit van de rederijkers. Men kreeg papier en pen en een aantal uren de tijd. Er moest een twaalfregelig refrein gemaakt worden, de laatste regel was de opgegeven regel.
Een jury werd gevormd die de spelen en gedichten zou gaan beoordelen. Het waren neutrale personen die de Magistraat verkoos, te weten: Adriaen Jobsz. van de Wael, Pieter Cornelisz. Dijckhuyzen, L.A. van der Houven, I.G. Bon en Johan Arnoldsz. Dwinglo. Alle vijf heren waren lid van het stadsbestuur.

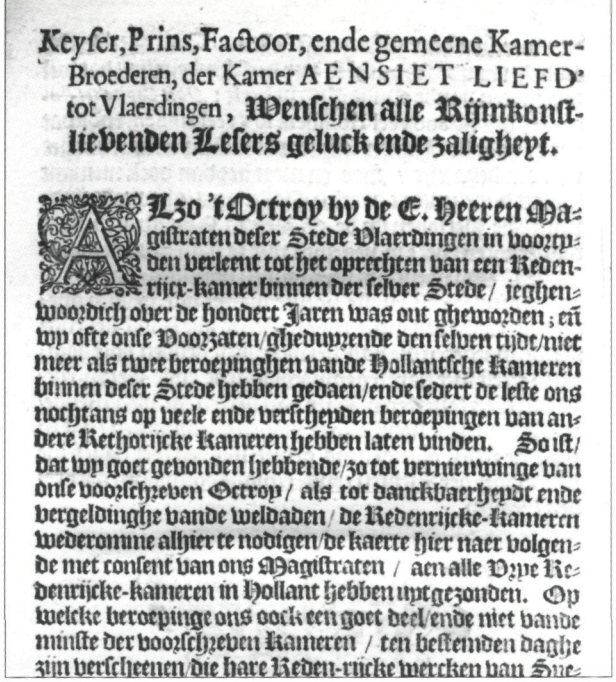
Keyſer, Prins, Factoor, ende gemeene Kamer-
Broederen, der Kamer AENSIET LIEFD'
tot Vlaerdingen, Wenſchen alle Rijmkonſt-
lievenden Leſers geluck ende zaligheyt.

ALzo 't Octroy by de E. heeren Magiſtraten deſer Stede Vlaerdingen in voorzyden verleent tot het oprechten van een Redenrijcx-kamer binnen der ſelver Stede / jeghenwoordich ober de hondert Jaren was out ghewozden ; eñ wp ofte onſe Voorzaten / ghedurende den ſelven tijdt / niet meer als twee beroepinghen vande Hollantſche Kameren binnen deſer Stede hebben gedaen / ende ſedert de leſte ons nochtans op veele ende verſchepden beroepingen van andere Rethorijcke Kameren hebben laten binden. So iſt / dat wp goet gevonden hebbende / zo tot vernieuwinge van onſe voorſchzeven Octrop / als tot danckbaerheydt ende vergeldinghe vande weldaden / de Redenrijcke-Kameren wederomme alhier te nodigen / de kaerte hier naer volgende met conſent van ons Magiſtraten / aen alle Dzye Redenrijcke-kameren in Hollant hebben uptgezonden. Op welcke beroepinge ons ook een goet deel / ende niet vande minſte der voorſchzeven Kameren / ten beſtemden daghe zijn verſcheenen die hare Reden-rijcke wercken van Sne-

Verantwoording door de leden van de kamer Aensiet Liefd' als voorwoord geplaatst in het boek 'Redenrijckbergh', dat in 1617 verscheen met alle teksten van het Landjuweel in Vlaardingen van 1616.

Vijftien kamers schrijven zich in:
De Olyfboom uit Maasland, De Witte Angieren uit Haarlem, De Eglentier uit Amsterdam, Het Wit Lavendel uit Amsterdam, De Geele Fioletten uit 's-Gravenzande, De Rapenbloem uit Delft, De Witte Meirbloem uit Zoetermeer, De Sonnebloem uit Kethel, De Blauwe Acolyen uit Rotterdam, De Goudsbloem uit Gouda, De Damastbloem uit Nootdorp, De Seghelbloem uit Gorinchem, De Roode Rosen uit Schiedam, De Fonteyn uit Dordrecht, en De Vijgheboom uit Schiedam.

De Akerboom wilde de deelnemende kamers niet op onnodige kosten jagen. In de uitnodiging stond: ' 'tBest is best, na den eysch der Personagien, zonder dat men (ghelijck men in Intreden ghewoonlijck is te doen) daertoe eyghentlijck klederen behoeft te laten maken'. Men kon met kleding komen die men nog had, men behoefde geen extra kosten te maken. Er waren prijzen uitgeloofd voor: de intrede, het mooiste blazoen, het verst komen, het beste gedicht en de fraaiste declamatie. De prijzen zijn: peerkannen, wijnkannen, stoopflessen wijn, bierkannen met deksel, en dergelijke. Na het winnen van de prijzen kon men zelf thuis een feestje gaan bouwen. Of werd de inhoud van de flessen en kannen al onderweg genuttigd?

Het feest begon op 10 juli met een plechtige intrede. Alle kamers kwamen in optocht de stad binnen. Ze werden aan

In het Dordts Museum hangt een twee meter lang paneel waarop de Dordtse kamer De Fonteynisten hun intrede laten zien op het Landjuweel in Vlaardingen in 1616.

de stadsgrens verwelkomd door leden van De Akerboom als 'Liefde des Vaderlants, sittende op d'Arcke Triumphael met Vlaerdingh', met een gezongen gedicht, waarop de gasten met een gedicht antwoordden.
In de dagen erna probeerden de deelnemende kamers met fraaie toneelstukken en gedichten de prijzen in de wacht te slepen. Een niet onbelangrijk onderdeel van de feesten was de aanbieding van het blazoen. Elke kamer liet het blazoen, gevolgd door trommelaars en de vaandeldrager, voor zich uit dragen bij de feestelijk intrede. De aanbieding van het blazoen ging gepaard met het oplezen van gedichten waarin de betekenis van het blazoen werd omschreven. De Akerboom bedankte de gevers met een gedicht.

Wie wil lezen wat de rederijkers in 1616 presteerden, kan het mooie boek ter hand nemen dat in 1617 verschenen is onder de titel: 'Vlaerdings Redenrijck-bergh met middelen beplant, Die noodigh sijn 't Gemeen en voorderlijck het Landt'. Dit boek werd gedrukt door Kornelis Fransz., boeckdrucker te Amsterdam. Het is opgedragen aan de Vlaardingse Ambachtsheer Pieter van Ruytenburgh. Alle dichtwerken zijn in dit boek terug te vinden, en ook wie de prijzen gewonnen had. Zo beschikken we over een uitstekende bron om een goed beeld te krijgen van het Landjuweel van 1616 in Vlaardingen. De blazoenen werden als illustratie opgenomen. Ook vind men er in een lofdicht op de Vlaardingse factor, de maker van de dichtwerken door de Vlaardingers op het feest ten gehore gebracht. Dat was Adriaen Job van de Wael, een gewaardeerde dichter, van wie regelmatig werk door andere kamers werd gebruikt.

De Amsterdamse kamer De Eglantier kreeg de prijs voor de intrede. De prijzen voor het mooiste blazoen werden gewonnen door: 1. Het Wit Lavendel in Amsterdam; 2. De Blauwe Acolyen uit Rotterdam; 3. De Rapenbloem uit Delft. De beste verklaring van het blazoen kwam van Amsterdam, een tweede prijs was voor Rotterdam.
Op de vraag gaf Gorinchem het beste antwoord, Maasland was tweede, Zoetermeer won de derde prijs en de vierde was voor Dordrecht.
Voor het Spel van Sinne kreeg Gorinchem de eerste prijs, Het Wit Lavendel uit Amsterdam de tweede, de derde prijs was voor de Amsterdamse kamer De Eglentier, een vierde voor de gasten uit Haarlem. Haarlem was ook de kamer die van het verst kwam.
Het Wit Lavendel uit Amsterdam had de beste voordracht van het refrein.
Met het lied won Schiedam de eerste prijs, Zoetermeer de tweede, De Eglentier uit Amsterdam een derde en de vierde was voor Delft.
Er waren twee winnaars voor het best zingen: 1. Gorinchem, 2. Gouda.
Het kniewerk werd gewonnen door Gorinchem, Kethel was tweede, Delft derde, De Eglentier uit Amsterdam haalde de vierde prijs. Er waren twee extra prijzen: voor de vraag voor Nootdorp en voor het kniewerk voor de rederijkers uit 's-Gravenzande.

Om de hoge kosten van het organiseren van dit grootse feest te kunnen dragen kreeg De Akerboom van de overheid 62 gulden uit de winst van de bier-impost (accijns).
Ook de deelnemende kamers kregen van hun plaatselijke overheden bijdragen om de reis en de verdere kosten te kunnen betalen. Want het was geen kleinigheid om met paard en wagen, of per schip een reis te maken van bijvoorbeeld Amsterdam naar Vlaardingen.

Het Vlaardingse landjuweel werd door tijdgenoten hoog gewaardeerd. Men noemde het:
'Een der memorabelste feesten in Holland, waarop vele pronckeryen en vreugdebetoveringe werden gezien - een cierlyck en overdeftigh festeyn met schone optogten van blazoenen en vendels en accoutrementen naar behoren. In langhe was zoodanigh festeyn niet vernomen. Het werck was loffelijck, het spel schoon om set'.

Nadat de feestelijkheden op een passende manier waren afgesloten, vertrokken de kamers naar huis, maar niet zonder dat een afscheidsgedicht door de Vlaardingers aan hen werd opgedragen. Het feest was voorbij, de Vlaardingers konden terugzien op een zeer geslaagd landjuweel, en de blazoenen van de deelnemende kamers hielden nog lang de herinnering aan dit feest levend. De blazoenen werden opgehangen in het onderkomen van De Akerboom, een lokaliteit aan de oostzijde van het Zwarteveld. Dit Zwarteveld is nu het einde van de Hoogstraat, juist voor de Delflandse Sluizen. In dit pand was veel later de bekende Vlaardingse schilder Hugo Maarleveld gevestigd.

De titelpagina van het boek dat in 1617 verscheen als verslag van het Landjuweel van 1616 in Vlaardingen: Vlaerdings Redenrijck-bergh, met middelen beplant, Die nodigh sijn 't Gemeen en voorderlijck het Landt.

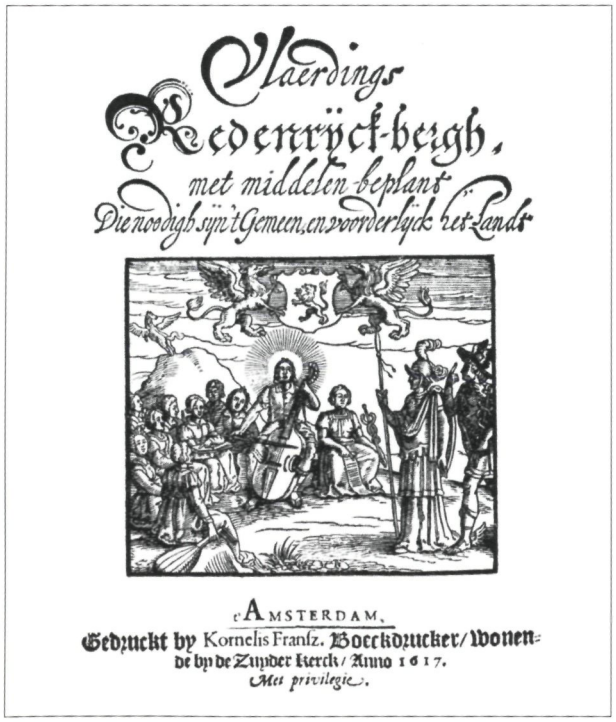

HOE GING HET VERDER MET DE AKERBOOM?
Nog twee keer organiseerde De Akerboom een landjuweel: in 1680 en in 1706. Het landjuweel van 1680 werd opgeluisterd door kamers uit Schipluiden, Monster, Katwijk aan Zee, Katwijk aan de Rijn, Kethel en Berkel. Hier zien we niet meer de bekende rederijkerskamers uit de grote steden. Op 11 juni begint het feest. Ook van dit jandjuweel werd een boekwerk vervaardigd met daarin de teksten die door de deelnemers werden voorgedragen. Van het landjuweel van 1706 valt niet veel te vertellen, we weten ook niet wie de deelnemende kamers waren.

Nog veertien keer trokken de Vlaardingers eropuit om elders deel te nemen aan een rederijkersfeest.
In 1624 won De Akerboom in Amsterdam een eerste prijs voor het beste lied, een eerste prijs voor het beste spelen en ook voor het kniewerk. Voor de beste uitspraak namen zij eveneens de eerste prijs in ontvangst, voor het beantwoorden van de vraag was een tweede prijs het resultaat.
Toen in Haarlem 'De Witte Angieren' in 1629 een landjuweel op touw zetten, was Vlaardingen erbij en won een tweede prijs voor het antwoord op de vraag.
In 1632 werden de leden van De Akerboom gesignaleerd in Hazerswoude. Van dit feest weten we niet wie er nog verder deelnamen. We weten alleen dat De Akerboom uit de stadskas 15 pond ontving ter bestrijding van de kosten.
In 1671 was men in Honselersdijk, in 1675 in Overschie, Zegwaard werd in 1675 bezocht, een jaar later Voorburg. In 1676 reisde men naar Naaldwijk, Den Hoorn zag de Vlaardingers in 1677, Schipluiden was in 1678 het reisdoel. In 1682 was men op het landjuweel in Kethel en in 1684 namen de Vlaardingse rederijkers deel aan het feest in Bleiswijk.
De laatste twee rederijkersfeesten die door De Akerboom werden bezocht, zijn beide in 1705, in de buurstad Schiedam.

Hierna vinden we De Akerboom niet meer terug als deelnemer aan een rederijkersfeest. De kamer raakte in verval. Op het landjuweel van 1724 in Schiedam werd melding gemaakt van het 'afsterven' van de Vlaardingse kamer. En in 1749 was het definitief over. In de vergadering van de Vroedschap van 30 april 1749 werd besloten de goederen van de kamer van rethorica ten behoeve van de stad te verkopen. Wat zou het prachtig zijn wanneer een lijst van de goederen van De Akerboom bewaard was gebleven. Deze lijst had ons veel wijzer kunnen maken.
De blazoenen hield de stad voor zichzelf. Of waren ze onverkoopbaar?

De Rederijkersblazoenen in het stadhuis

Van het landjuweel dat in 1616 in Vlaardingen gehouden werd, resten nog negen blazoenen. Vijftien kamers kwamen het feest opluisteren, maar van de vijftien blazoenen die De Akerboom ten geschenke kreeg, zijn er zes helaas verloren gegaan. Daarnaast bezit het stadhuis een blazoen van een kamer uit Bergen op Zoom (waarvan niet helemaal duidelijk is, wanneer dat in onze stad kwam) en het blazoen van de eigen kamer, De Akerboom of wel 'Aensiet lieft'.
Deze elf blazoenen werden besproken in een publicatie in 1952 door de toenmalige stadsarchivaris de heer M.C.Sigal. Voor zover bekend werd noch daarna, noch daarvoor, een beschrijving van deze bijzondere schilderijen gemaakt. Het werd dan ook tijd dat zo'n verhaal, nu voorzien van kleurenfoto's, er zou komen. Veel is gepubliceerd over de 'const der retrosijnen', dus over het literaire werk van de rederijkers, een boekenplank vol. Maar bijna niets over hun blazoenen. Met dit artikel in het Jaarboek van de Historische Vereniging Vlaardingen wordt dan ook voldaan aan de invulling van een tekort, in ieder geval wat betreft de Vlaardingse blazoenencollectie.

Wanneer een rederijkerskamer op bezoek ging bij een andere kamer, nam men het blazoen mee. De houten plank, fraai vorm gegeven en beschilderd, werd als herkenningsteken gebruikt bij optochten en bij het optreden op een toneel. Vele jaren was het een goed gebruik om, na afloop van dat bezoek op een landjuweel, het blazoen te schenken aan de organiserende kamer. Zo kreeg Vlaardingen de mooie verzameling in huis. Een herinnering aan het landjuweel van 1616.

De Akerboom had een eigen onderkomen aan het eind van de Hoogstraat, het Zwarte Veld genoemd, in een pand dat stond tegenover de plaats waar later de toren van de Joannes de Doperkerk zou worden gebouwd. Op deze gravure van Pronk/Philips uit 1748 is het één van de eerste huizen aan de linkerkant van de Hoogstraat.

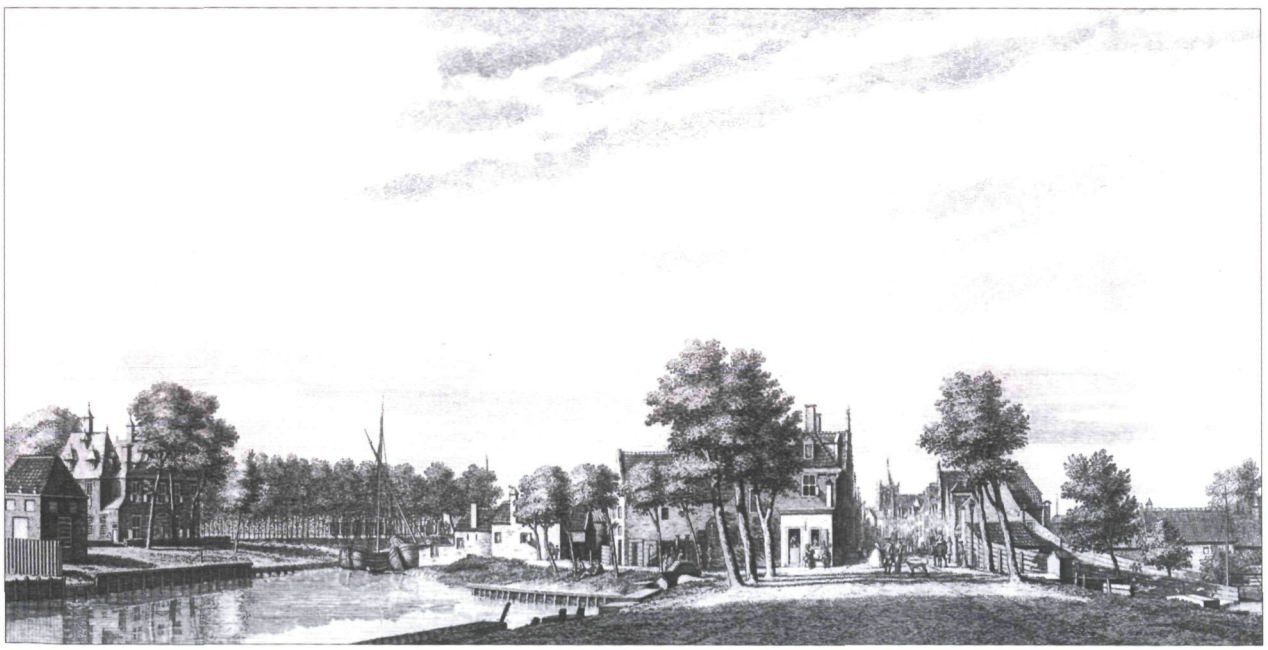

In het Stadsarchief hangt een kopie van het blazoen van De Akerboom, eind negentiende eeuw gemaakt door Johannes Weiland

HET BLAZOEN VAN DE AKERBOOM

Dit ruitvormige blazoen van De Akerboom is waarschijnlijk pas gemaakt kort voor het landjuweel van 1616. Diverse elementen wijzen daarop. Het wapenschild rechts midden is het wapen van Prins Maurits, die vanaf 1585 stadhouder van Holland was. Op het blazoen staan ook de wapens van de Ambachtsheer van Vlaardingen en Vlaardinger Ambacht, de Graaf van Aremberg en zijn echtgenote. Deze rechten werden in 1611 aan de Amsterdamse koopman Pieter van Ruytenburgh verkocht. Het blazoen moet dus in ieder geval tussen 1585 en 1611 gemaakt zijn. Te bedenken is dat De Akerboom het oorspronkelijke blazoen verloor tijdens de verwoesting van Vlaardingen in 1574, en omstreeks 1600 dit blazoen liet vervaardigen.

Centraal op het blazoen zien we het kamermotief: de gekruisigde Christus, opgericht tegen een akerboom, of wel een eik. Om de voet van het kruis is op een lint het kamerdevies 'Ansiet lieft' geschilderd, met daar nog bij de datum 1514, het stichtingsjaar van De Akerboom. Op een tweede lint is dezelfde tekst aangebracht in Latijn: 'Ecce Charitatem'. Een ovale rand omsluit het centrale motief waarop de tekst: TAKERBOOMPJE TOT VLAERDING. De apostrof voor de T is weggelaten, en aardig is het te zien dat de schilder zich vergiste bij het schilderen van de J. Deze staat omgedraaid, wat niet direct opvalt, omdat de letter ondersteboven is geschilderd. Het blazoen is aan de buitenrand voorzien van min of meer sierlijke vormen. Deze buitenrand is nu helemaal zwart. Voor 1957, toen dit blazoen gerestaureerd werd, was die rand in verschillende tinten beschilderd, ook figuren waren erop aangebracht..

Rond het centrale ovaal zijn drie figuren te zien: boven Inventio, de inspiratie, aan de linkerkant is Rhetorica te zien, de godin van de welsprekendheid. Rechts is de heilige Sebastiaan, met gebonden handen en enkele pijlen in het lichaam, te zien. De eerste twee zijn gemakkelijk thuis te brengen als het gaat om de activiteiten van de rederijkers. Het is niet duidelijk waarom Sebastiaan op het blazoen staat afgebeeld. Mogelijk wijst Sebastiaan op de verwantschap die er destijds kan zijn geweest tussen het Schuttersgilde en de rederijkers. De schutters vereerden vaak Sint Sebastiaan als hun beschermheilige. Op een klein plaatje dat hangt aan het zilveren blazoen van De Akerboom in de verzameling van 'Trou moet Blycken' in Haarlem is ook Sebastiaan gegraveerd.

De wapenschilden stellen voor: boven het wapen van Habsburg, het keizerrijk van Karel V, waarvan Holland deel uitmaakte. Op de tweekoppige adelaar ontbreekt echter een klein hartschild, dat door Karel V werd gevoerd. Het wapenschild rechts is van Charles, Prins de Ligne, graaf van Aremberg, die van 1599 tot 1611 Ambachtsheer was van Vlaardingen. Het wapen in het midden rechts is van Prins Maurits, stadhouder van Holland van 1585 tot 1615. Bij de restauratie van het blazoen in 1957 is er mogelijk een klein onderdeel van het wapen van Prins Maurits niet juist hersteld: het hartschilt mist een ruitkrans. Rechtsonder staat het wapen van Vlaardingen afgebeeld, met de griffioenen als schildhouders. Linksonder is het wapen van de echtgenote van de graaf van Aremberg. De ruitvorm van dit wapen wijst erop dat dit het schild is van een gehuwde vrouw. Linksmidden het wapen van Holland, vastgehouden door vrouwe Rhetorica. Dit is eenzelfde wapen als dat van Vlaardingen: een rode leeuw op een gouden schild. Het wapenschild linksboven is van Margaretha van Oostenrijk, de dochter van Keizer Maximiliaan, Margareta was Gouvernante-Generaal van de Nederlanden in 1514. Staat dit wapen op het blazoen als een herinnering aan het oorspronkelijke blazoen?

Het blazoen werd onderaan opnieuw voorzien van de stichtingsdatum: 1514.

In 'Vlaerdings Redenrijckbergh' staan de volgende regels die betrekking hebben op het blazoen:

Ansiet 't beeldt Christ de Liefdt, aen 't hout des Cruyces hangen,
Opgerecht in de Eyck, ons's kamers schildt en wapen,

Om door het ansien, 't welck ghedencken doet ontfangen,
Te stier'n tot 't wesen self dat voor ons is ontslapen.'

Bij het dateren van het blazoen speelt ook de totale vormgeving een rol. De geschulpte rand, de cartouche, is vormgegeven op een barokachtige manier, een versieringsvorm die pas rond 1600 in gebruik raakt. De manier waarop het centrale motief is geschilderd, doet vermoeden dat men teruggreep op het oude blazoen, stilistisch wijkt dit af van de rest van de beschildering. De vorm van de wapenschilden is ook te dateren rond 1600, in de zestiende eeuw werd een wapenschild geschilderd in een renaissancevorm.
Een foto van het blazoen zoals dat eruitzag in 1957, is te vinden in ons Stadsarchief. Goed is te zien hoe de beschildering was aangetast, op grote delen van de eikenhouten ondergrond is niets meer te zien. Het is duidelijk dat het blazoen erg geleden had in de loop der jaren. Of heeft dit blazoen geleden onder de activiteiten waarover de stadsarchivaris M.C.Sigal vertelde: hij kwam in de zomer van 1919 het stadhuis binnen waar de grote schoonmaak gaande was. De ijverige werksters wilden juist de blazoenen te lijf gaan met borstels en zeep. Sigal rapporteerde dit direct aan de gemeentesecretaris, die de wat ruwe behandeling van de blazoenen door de werksters liet stoppen. Zeer tot hun verwondering!
Een dergelijk verhaal maakt duidelijk dat er niet altijd zuinig genoeg met de blazoenen werd omgegaan: het was goed te zien aan het Vlaardingse blazoen. Gelukkig was er een kopie van het blazoen, gemaakt door de Vlaardingse schilder Johannes Weiland (1856-1909). Het is niet bekend of hij dat op eigen initiatief deed of er opdracht toe ontving. Eén van de redenen om een naschildering te maken, kan zijn dat eind 1800 er al zoveel van het blazoen beschadigd was dat deze kunstenaar geprobeerd heeft een vervangend blazoen te maken. Daarmee voorkwam hij dat in een later stadium onvoldoende bekend zou zijn wat op het blazoen te zien was. Dankzij deze kopie, die nu een plaats heeft in het Stadsarchief, kon de restauratie in 1957 plaatsvinden. En we kunnen constateren dat Weiland de afgebeelde figuren wat levendiger schilderde dan op het oorspronkelijke blazoen. Maar hij was dan ook een schilder van tweeëneenhalve eeuw later.
In 1957/58 werd het oude blazoen gerestaureerd op het restauratie-atelier van Leo Marchand in Dordrecht. Dit atelier is trouwens verantwoordelijk geweest voor noodzakelijk herstel van meer van de blazoenen in het Stadhuis. Het atelierstempel is achterop een aantal blazoenen terug te vinden.

Het is jammer dat het blazoen van De Akerboom nu voor een groot deel een opnieuw geschilderde plank is. Slechts een deel is oorspronkelijk. Maar het is toch zeker zeer de moeite waard op dit blazoen heel zuinig te zijn.
De maten van het blazoen zijn: 106,5 cm hoog, 87,5 cm breed; de dikte van de eikenhouten plank is ongeveer 2,5 cm.

Verrassend is het om het eigen Vlaardingse blazoen in het Stadhuis te vergelijken met het blazoen dat door De Akerboom in 1606 geschonken werd aan Haarlem. De kamer 'Trou moet blijcken' organiseerde toen een landjuweel. Deze kamer, nu een sociëteit, bezit het blazoen nog altijd. Duidelijk is ook hier de gekruisigde Christus te zien, opgericht tegen de akerboom, de eik. Ook het devies: 'Aensiet Liefd' is aangebracht. Maar hier is een vrouw aan de voet van het kruis te zien: Maria Magdalena zal dit moeten zijn. Ook de gravure die in het boek over het Haarlemse feest werd afgedrukt, laat deze uitbeelding zien. Dat de buitenvorm van het blazoen totaal anders is dan bij het 'eigen' blazoen van De Akerboom, is niet zo bijzonder. Elk nieuw te maken blazoen kon andere elementen bevatten. Maar dat er nu bij het kruis een figuur is toegevoegd, is verwonderlijk. Of is dit geen toevoeging maar werd Maria Magdalena op oudere blazoenen, van voor 1574, al geschilderd?

Het oude blazoen van De Akerboom, gemaakt omstreeks 1600, was in 1957 in een zeer slechte staat, getuige deze foto die toen gemaakt is. Een restauratie in 1957/58 door L.Marchand in Dordrecht maakte het blazoen weer toonbaar.

TOT · VLAERDINGH · TAKERBOOMPLE
INVENTIO
RHETORICA
INRI
ECCE CHARITATEM
1514

HET BLAZOEN VAN DER VREUGHDE BLOEME UIT BERGEN OP ZOOM

Op een vierkant ruitvormig paneel, dat omlijst is door een eenvoudige reliëflijst, is ondanks het ontbreken van veel verf, het centrale motief van de kamer goed te zien: Johannes de Doper, die ten voeten uit is afgebeeld. Johannes draagt het lam op de arm, het lam houdt een kruisbanier vast en ligt op een boek. Een hand van Johannes wijst op het lam, een zinnebeeld van Christus, die als lam ter slachtbank werd geleid. Daarbij hoort de tekst uit Johannes 1 : 29: 'Zie het lam Gods dat de zonde der wereld wegneemt'. Op een lint lezen we het devies van deze kamer: WT LIEFDE VERWECKT. Het woord *uit* is geschreven met de w en t, een schrijfwijze die we meer tegenkomen in de zestiende eeuw. Een tweede tekstlint is fragmentarisch bovenaan te zien. Rond Johannes' voeten zijn bloemen geschilderd. Op de ondergrond van het paneel zijn vier wapenschilden aangebracht, die echter zo erg beschadigd zijn dat bijna niet na te gaan is van welke families deze zijn. Zoals vaker werd gedaan bij blazoenen van voor het einde van de zestiende eeuw, is op de houten lijst een Latijnse tekst aangebracht. Er staat: EGO VOX CLAMANTIS IN DESERTO DIRIGITE VIAM DOMINI ET RECTAS FACITE SEMITAS EIVS . ESA 40 . 1556. Deze tekst is uit Jesaja 40 (ESA 40), en luidt in het Nederlands: 'Hoor iemand roept: Bereidt in de woestijn den weg des Heren, effent in de wildernis een baan voor onze God.' Dezelfde tekst komt voor in het Evangelie naar Mattheüs in hoofdstuk 3, vers 3, en geeft daar aan dat met de profetie van Jesaja gewezen wordt op Johannes de Doper, de wegbereider van Jezus.

Dit oude blazoen, één van de weinige blazoenen uit de zestiende eeuw die bewaard zijn gebleven, geeft nog iets weer van de eenvoud van die oude blazoenen. Jammer dat de figuur van Johannes bijna helemaal is overgeschilderd bij een vroegere restauratiepoging. De verfbehandeling is helaas bepaald niet zoals die op schilderingen uit plm.1550 meestal te zien is. Ook het wit van het tekstlint is opnieuw geschilderd.

Blijft de vraag hoe De Akerboom aan dit blazoen is gekomen. Het is onbekend of in 1556, de datum op het blazoen, in Vlaardingen een landjuweel plaats vond. Mogelijk in de jaren kort daarna? Is de datum 1556 de stichtingsdatum van een totaal onbekende rederijkerskamer in Bergen op Zoom? Het enige wapenschild dat nog voldoende herkenbaar is, links, is het wapen van de Heer van Bergen op Zoom, Jan van Glymes, markies van 1541-1567. Ongetwijfeld is dit wapenschild er de reden van dat het blazoen aan de stad Bergen op Zoom is gekoppeld. Is dat gedaan door M.C.Sigal of herkende men al eerder het wapen. Niet logisch was het dit blazoen toe te schrijven aan de kamer 'Der vreughde bloeme'. Want die kamer voerde op al de bekende blazoenen een ander motief: Maria met het kind Jezus. Ook had deze kamer een andere zinspreuk. Is er misschien een andere plaats die ook tot het gebied van Jan van Glymes behoorde, waar (nu nog onbekende) rederijkers actief waren?

Een bijschrift bij een getekend blazoen uit 1520, over het landjuweel in Bergen op Zoom in 1561, luidt: *'Wy vruechden Bloemkens, met herten blye/ Deur Rethorica conste tot liefde verweckt,/ En waer eendrachticheyt heeft heerschappye/ Siet men dat deen Joste tot dander wort gestreckt,/ Eenen reynen schadt is schade bevleckt./ Berghen op Zoom.'* In deze tekst wordt gesproken van 'Tot liefde verweckt', heeft het blazoen dan toch alles te maken met Bergen op Zoom?

Archiefonderzoek zal meer duidelijkheid kunnen geven over achtergronden van dit interessante blazoen.

De buitenmaat van het blazoen is 60,5 x 60,5 cm, het binnenpaneel is 42 x 42,5 cm.

EGO VOX CLAMANTIS IN DESERTO DIRIGITE VIAM DOMINI ET RECTAS FACITE SEMITAS EIVS ESA 40 1556
WT
LIEFDE
VERWECKT
ME

Het blazoen van De Blaue Acoleyen uit Rotterdam

Eén van de mooiste blazoenen in ons stadhuis is dit van de Rotterdamse kamer. In een barokke vormgeving van het fantasievolle werkstuk is centraal in een ruitvorm het kamermotief aangegeven: een uitbeelding van de uitstorting van de Heilige Geest op het Pinksterfeest. We zien de leerlingen van Jezus, met Maria in het midden, die zijn samengekomen in een zaal. Van boven schijnt een hemels licht op de aanwezigen. In het bijbelboek Handelingen der Apostelen staat: 'En toen de Pinksterdag aanbrak, waren allen tezamen bijeen. En eensklaps kwam er uit de hemel een geluid als van een geweldige windvlaag (-) en er vertoonden zich aan hen tongen als van vuur, die zich verdeelden, en het zette zich op ieder van hen...' Op dit tafereel slaat het devies van de kamer: 'Met minnen versaemt,' in liefde samengekomen. Deze zin slaat ook op het samenkomen van de rederijkers, vol liefde voor de kunst van de welsprekendheid komt men bij elkaar. Het devies is niet erg duidelijk leesbaar aangebracht op de voorrand van de vloer waarop de leerlingen zitten. Meestal wordt een zinspreuk duidelijker aangegeven. De kamer gebruikte als bloemennaam 'de blaue acoleyen', de blauwe akelei. De akelei geldt als zinnebeeld van ootmoet en liefde, maar op het blazoen is geen enkele akelei-bloem te vinden. Alleen wat blaadjes zijn geschilderd op het onderste deel. Onderin de ruitvorm is het wapen van Rotterdam in een fraaie barokvorm geschilderd. Het geheel wordt bekroond door drie figuren, die behandeld zijn als waren het gebeeldhouwde figuren. Ze stellen voor: Rhetorica boven, links Mercurius en rechts Mars. Studie van de teksten, die door de Rotterdammmers werden voorgedragen op het landjuweel in Vlaardingen, kan misschien verduidelijken waarom Mars en Mercurius hier zijn afgebeeld. Het geheel is bijzonder vakkundig geschilderd, er is helaas geen ondertekening te vinden. Misschien dat vergelijkend onderzoek een naam van een kunstenaar kan verbinden aan dit fraaie kunstwerk.

In het Rotterdamse Schielandhuis is van deze kamer nog een blazoen te vinden, gedateerd 1598. In het jaar 2000 was dit blazoen te zien op een expositie over het leven van Jezus in de Kunsthal in Rotterdam. Het centrale motief is ook op dit blazoen de uitstorting van de Heilige Geest op Pinksteren. De uitvoering van dit twintig jaar oudere blazoen laat zien dat men toen gekozen heeft voor de eenvoudige traditionele vorm: een ruitvorm, zonder verdere versiering. Op het Rotterdamse blazoen in Vlaardingen was men duidelijk op zoek naar een nieuwe, wat meer barokke vorm. Het blazoen is 101 cm. hoog.

Het blazoen van de Rotterdammers was in 1561 sober, getuige deze houtsnede in een boek uit 1564. Wel staat centraal de uitbeelding van de uitstorting van de Heilige Geest op Pinksteren en de tekst: Met minnen versaemt.

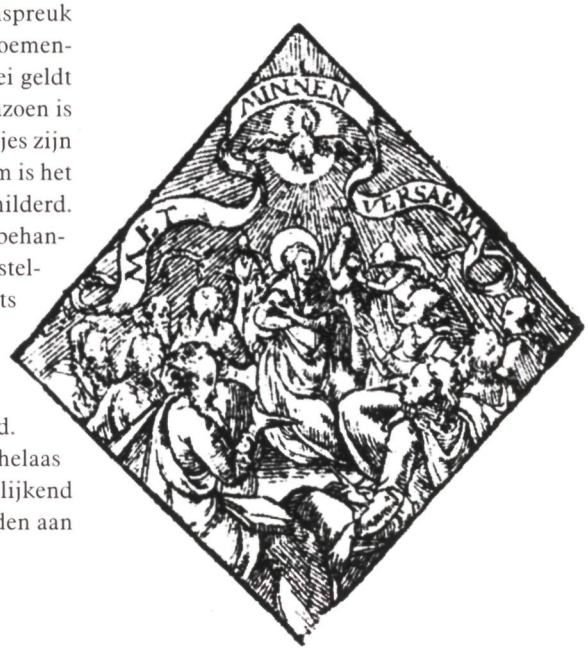

Het blazoen van De Zonnebloem uit Kethel

De rederijkers uit Kethel kwamen naar Vlaardingen met een bescheiden blazoen. Men mag ook niet anders verwachten van een kleine plaats als Kethel toen was. Maar toch had deze kamer in 1615, een jaar eerder, een groots landjuweel georganiseerd, waar dertig kamers op af kwamen. Kethel was zeker niet de minste van de Hollandse kamers. De Zonnebloem werd gedoopt in 1602 te Haastrecht. Hun blazoen, duidelijk vervaardigd door een 'kladschilder' -een 'constschilder' zal te kostbaar zijn geweest- is toch wel mooi te noemen. Het centrale motief is de Heilige familie: Maria, kindje Jezus, Jozef, daarbij een engel en de os. Door de openstaande deur zien we de velden bij Bethlehem. Uit de fel oplichtende lucht daalt een duif neer: het teken van de Heilige Geest. Het devies van de kamer: 'NOYT MEERDER VREVGHT' slaat op dit tafereel, maar ook op het samenkomen van de rederijkers. Uit een koperen ketel op de voorgrond, een verwijzing naar de naam van het dorp, rijst een zonnebloem op, de bloem van de Kethelse kamer. De zonnebloem is het zinnebeeld van het goddelijke licht dat straalt op de mensheid. Ook kan de zonnebloem wijzen op Christus, het Licht der wereld.

Om het ovale middendeel is een aardige cartouche geschilderd, waarop het wapen van Holland aan de linkerkant en aan de rechterzijde het wapen van Adriaen Rutgers van IJlen, de Ambachtsheer van Kethel.

Het formaat van dit blazoen is 78 cm hoog en 62 cm breed; de plankdikte (eikenhout) is 2,3 cm.

Van de Kethelse kamer is nog een blazoen bekend. Dat werd in 1606 geschonken aan de kamer 'Trou moet blijcken' in Haarlem en is daar nog te zien. Ze lijken veel op elkaar, er is geen groot verschil in detaillering of andere toevoegingen.

De gravure van het blazoen van Kethel in 'Redenrijckbergh' van 1617 is vrijwel gelijk aan het geschilderde blazoen. Alleen is nu behalve het rund ook een ander dier afgebeeld, is dit een ezel?

NOYT
MEERDER
VREVCHT
16
16

Het blazoen van D'Olijfboom uit Maasland

Een goed en gaaf bewaard gebleven blazoen brachten de rederijkers uit Maasland mee in 1616. Een zeer fraai vormgegeven paneel in een fantasierijke cartouche. Een heel mooi voorbeeld van de barok, waarin renaissancevormen zijn verwerkt. In de ruitvorm binnenin is de olijfboom geschilderd, een forse boom, waarin de heilige Elisabeth van Hongarije zit, een gouden kroontje op het hoofd. Zij was de dochter van koning Andreas II van Hongarije, leefde van 1207 tot 1231, en stierf in Marburg. Ze wordt vereerd als beschermheilige van de armen en zieken. De verwoestende vloed die op 19 november 1421 over het zuidwesten van ons land spoelde, werd Sint Elisabethsvloed genoemd, want 19 november was haar feestdag. Elisabeth is de beschermheilige van de Duitse Orde, waar de Maaslandse Commandeur ridder van was. Om de boomstam een tekstlint met daarop het kamerdevies: 'T SPRUYT WT LIEFDE. Onderaan de ruitvorm het wapen van Diderik Blois van Treslong, ridder van de Duitse Orde, Landcommandeur van de Balije van Utrecht, hij was Commandeur van Maasland. Bovenaan het blazoen is het wapen van Maasland afgebeeld. Daaronder de naam Maes-lant. Tussen het sierlijke rolwerk van de cartouche zijn takken met olijfbladeren aangebracht. In die takken veel olijven.

Dit blazoen zal zeker niet door een 'klad-schilder' zijn vervaardigd. Het is van hoge kwaliteit. Men zal voor het laten maken van dit blazoen diep in de beurs hebben moeten tasten.

In Redenrijckbergh staat over het blazoen:

'Siet hier den Olijf-boom, die wij te sijn beweren
Het teecken van den vree: Ontvangt dan 't liefdich werck
Ontvangt den Olijfboom, wiens telgren de Gesanten
Voor het bewijs van vreed' hebben gehouden sterck,
Als die Wt Liefden spruyt altoos an allen kanten
De Liefde door den Vreed' men in het hart siert planten
Elysabet gekroont, die naar des Liefts virtuyt
Wt Liefden heeft gesien, en van des Liefds' kalanten
Selver oock is gheweest. Liefd' baart dan sonder muyt
Vreede tot alder tijt, en vreed' uyt Liefden spruyt.

Bijzonder is het dat dit blazoen nog volkomen gaaf en origineel is. Er zijn geen overschilderingen te vinden die door restaurateurs zouden zijn aangebracht.

Formaat: 112,3 cm. hoog, 108 cm. breed. De eikenhouten plank is 2 cm. dik.

In het Gemeentehuis van Maasland hangt een blazoen van d'Olijfboom waarop als datum staat: 1678. In dat jaar bezocht de Maaslandse kamer het rederijkersfeest in Schipluiden. Waarschijnlijk werd dit blazoen toen gemaakt. De gewoonte om het blazoen te schenken aan de organiserende kamer bestond mogelijk niet meer. Dus bleef het blazoen in Maaslands bezit.

De vorm is een eenvoudige ruit, men grijpt terug op de oude vorm. Een profiellijst is om het paneel gezet. Bekijken we het blazoen, dan blijkt dat van de virtuositeit waarmee het blazoen van 1616 was beschilderd, niets over is. Hier zien we een saaie en slechte uitbeelding van de olijfboom met daarin de Heilige Elisabeth. Aan dit blazoen is te zien dat we zijn aangeland in een periode van verval, de rederijkerij is op haar retour.

Een blazoen van de Maaslandse rederijkerskamer De Olijfboom, met de datum 1678, is van veel mindere kwaliteit dan het blazoen van 1616. Dit beschilderde paneel hangt in het Gemeentehuis van Maasland.

Maes-Iant.
I SPRVYT WT

Het blazoen van De Fonteynisten uit Dordrecht

Op welke manier de Dordtse rederijkers in Vlaardingen hun intocht hielden in 1616 kunnen we prachtig zien op een twee meter lang paneel in het Dordrechts Museum. Dit door een anonieme schilder vervaardigde schilderij laat zien hoe men, fraai uitgedost, van plan is in Vlaardingen te gaan toneelspelen. Voorop lopen twee kinderen die het blazoen dragen. Dan volgt een trommelaar en de vaandrig met het vaandel. Van de drie personen daarachter is de middelste de factor of mogelijk de prins van de kamer. Dan zien we mensen uit de verschillende maatschappelijke standen: de boer, ambachtsman, kanunnik, monnik, een zeeman en een soldaat. Symbolische figuren volgen: de tirannie, de godsdienst, de gerechtigheid, de overvloed. De stoet wordt afgesloten door drie mannen die de leeftijden verbeelden: de jeugd, de middelbare leeftijd en de ouderdom.

Het blazoen dat door de twee kinderen wordt gedragen, is een bescheiden paneel. Het centrale deel vertoont het herkenningsteken van de Fonteynisten: een in een waterbekken staande fontein. Deze wordt bekroond door een schaal waarboven Christus staat afgebeeld. Uit Christus stroomt bloed, dat opgevangen wordt in de schaal en waaruit het in verscheidene stralen verdeeld, in het bekken stroomt. Uitgebeeld wordt hier Christus als de bron van het levende water, de bron van eeuwig leven. In het refrein op het blazoen in 'Redenrijckbergh' lezen we:

'Lof Christ eeuwich Fonteyn, uyt dy spruyt ons heyl voorwaer.'

Op het tekstlint staat het devies, de zinspreuk van de kamer: REYN GHENEUGHT, het zuivere genot of genieten. Deze tekst is weer van toepassing zowel op de afbeelding op het blazoen, het zuivere genieten voor wie zich wil laven aan de levensbron, als op de bezigheden van de rederijkers zelf: zij willen op een zuivere manier genieten van de letterkunde. Om de fontein is een omtuining aangebracht, waarin vooraan een hekje. De twee wapens zijn: links dat van Holland, rechts het Dordtse wapenschild. De buitenrand is voorzien van enkele kinderen, vruchten en bloemen.

Formaat van het blazoen: 70,3 x 58,6 cm. De plankdikte is ongeveer 1,3 cm.

Tijdens de intrede van De Fonteynisten uit Dordrecht in Vlaardingen in 1616 werd het blazoen vooraan in de stoet meegedragen. De personen die uitgebeeld zijn spelen een rol in de voorstellingen van de Dordtse kamer, ook zijn de Vaandrig, de Factor, Keyser en Prins afgebeeld.

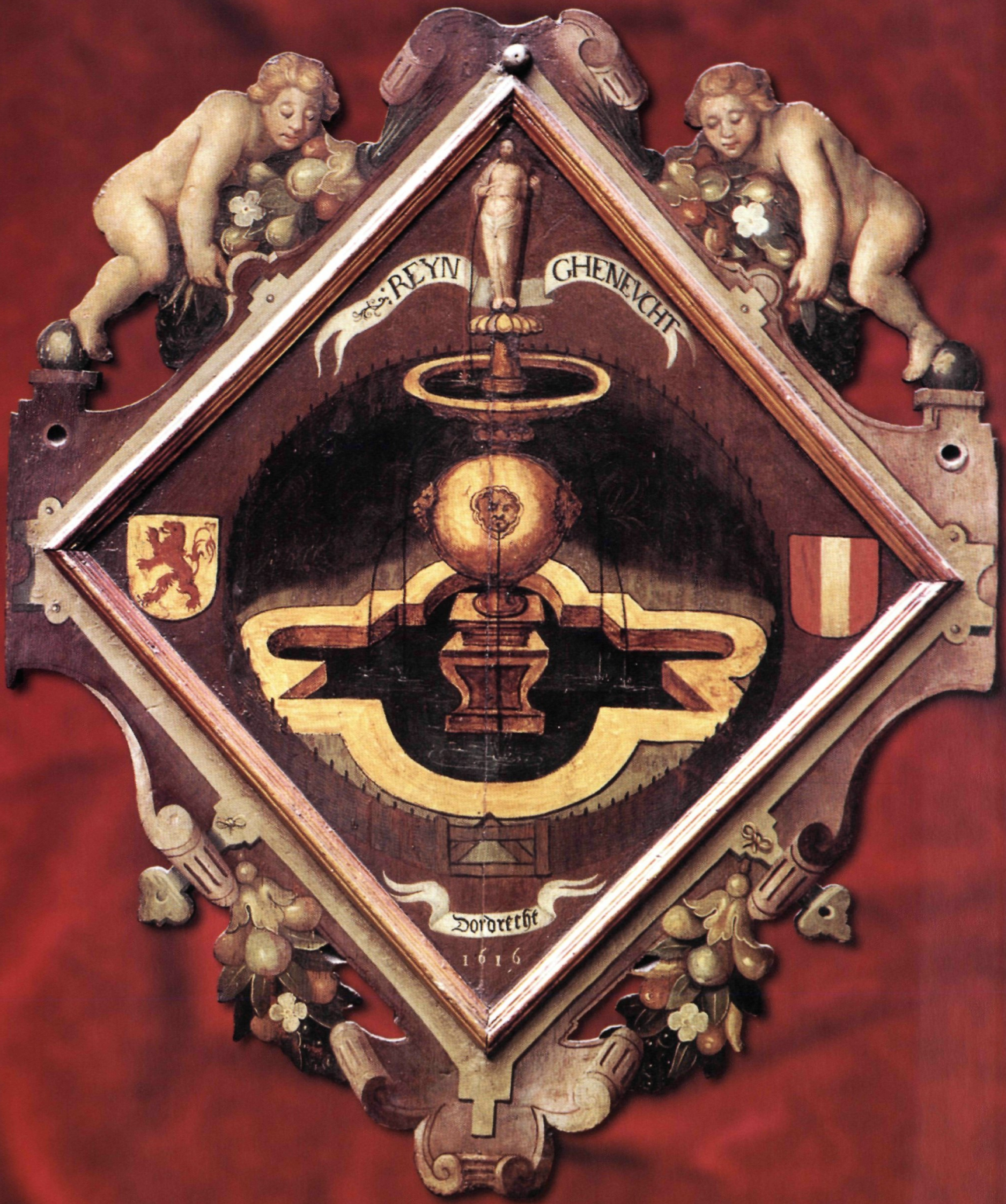
REYN GHENEVCHT
Dordrecht
1616

HET BLAZOEN VAN DE GEELE FIOLETTEN UIT 'S-GRAVENZANDE

Ook het blazoen van de rederijkers uit 's-Gravenzande is bescheiden van formaat. Het is vakkundig beschilderd en voorzien van een fraaie ajourrand. Het herkenningsteken is Maria met het Kind in een stralenkrans gevat. Zij staat op de maansikkel. Daarboven twee engelen die Maria kronen en een duif als uitbeelding van de Heilige Geest, helemaal bovenin God de Vader. De uitbeelding van Maria kan een verwijzing zijn naar het miraculeuze beeld van de Maagd Maria dat ooit in 's-Gravenzande te vinden was. Onder Maria zijn de gele violetten geschilderd, omgeven door een tekstlint. Daarop is niet zonder meer te lezen wat het devies van de kamer is. Hier is een rebus te zien. Van links naar rechts: de zon, de letter D, de B, een druiventros, de letter D en twee harten. Lezen we die gegevens door dan ontstaat de zin: SONDE BEDRUIFDE HARTEN, zonder bedroefde harten. Onder het lint is de naam van Rhetorica te lezen, bij een afbeelding van de godin van de welsprekendheid. De twee wapens: links het wapen van het Habsburgse Rijk, rechts dat van Holland.

In 'Redenrijckbergh' lezen we:

Hierdoor seggen Sonder Bedroefde herten,
Want wij zijn hierdoor bevrijt van 's vijants banden quaet,
Nu dees Maget schoon Gods Soon baerden sonder smarten,
En ter werelt gebracht ons zaligheyt delicaet.

Het blazoen is over het midden gebarsten, een poging om dit te herstellen is niet al te fraai gelukt.

Het formaat is 60 x 60 cm; de plankdikte is plm. 8 mm.

In het boek Redenrijckbergh werd het blazoen van de kamer uit 's-Gravenzande goed gelijkend op het geschilderde blazoen afgebeeld. Ook de zinspreuk is als een rebus op het lint gezet.

Arthonica

Het blazoen van De Goudsbloem uit Gouda

Een fors ruitvormig blazoen schenken de rederijkers uit Gouda in 1616 aan de Vlaardingse kamer De Akerboom. Een fraai voorbeeld van wat in het begin van de zeventiende eeuw werd gepresteerd wanneer men een blazoen ging beschilderen. Een eenvoudige profiellijst, die helaas een keer matzwart, in plaats van glanzend zwart, is geschilderd, omgeeft het paneel waarop in een ovaal te zien is het motief van de Goudse kamer: de heilige Catharina op een troonzetel. Op de voorgrond een klein bosje goudsbloemen, de bloem waarnaar de kamer vernoemd is. Ter weerszijden van Catharina twee vrouwspersonen.

De heilige Catharina was een prinses die omstreeks het jaar 300 leefde in Alexandrië. In het jaar 307 wilde de heidense keizer Maxentius haar trouwen. Maar Catharina was christin en weigerde. De keizer was woedend en veroordeelde Catharina tot de dood met de raderen. Met houten wielen, aan de buitenkant voorzien van scherpe messen, zou zij vermorzeld worden. Een vreselijke manier om het leven te beëindigen. Toen het vonnis voltrokken zou worden, brak een hevig onweer los. De bliksem vernietigde de raderen, Catharina werd gered van de marteldood. Helaas volgde wel haar onthoofding met het zwaard. Op het blazoen is Catharina, een kroontje op het hoofd, voorzien van de attributen: het zwaard in de linkerhand, aan haar rechterkant een restant van een van messen voorzien rad. Maar ook: onder haar voeten het hoofd van keizer Maxentius, het kwaad zal niet kunnen doorleven! Van Catharina wordt ook verteld dat zij vijftig geleerden die bij haar kwamen om haar het christelijk geloof te laten afzweren, bekeerde tot het christendom, door haar welsprekendheid. Daarom wordt Catharina ook wel de beschermheilige van de rederijkers genoemd.

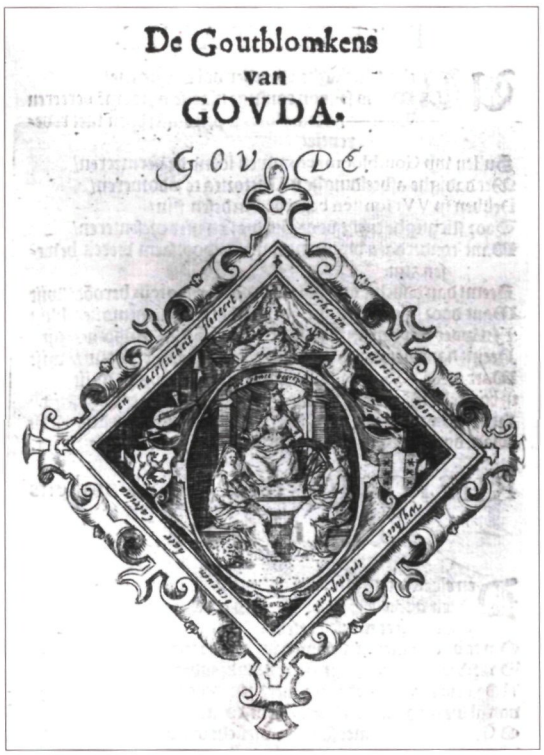

De twee andere vrouwen zijn de personificaties van de wijsheid en van de ijver. Links zit de wijsheid, in de hand een boek, de kennis, om de arm een slang, het teken van voorzichtigheid. Aan haar voeten een leeuw, als uitbeelding van de waakzaamheid. De ijver zit rechts, zij heet ook wel de naarstigheid. Bij haar zien we een ooievaar, symbool voor de bestrijding van de duivelse machten, en paardensporen. Het paardenhoofd onder haar is het teken van kracht en vitaliteit. Boven het hoofd van Catharina een tekstlint waarop het devies van de kamer: WT IONSTEN BEGREPEN, uit gunsten (of genegenheid) begrepen. Boven het ovaal is Rhetorica geportretteerd. In de ene hand goudsbloemen, in de andere hand een mercuriusstaf of caduceus. Mercurius is ook bekend als beschermer van de welsprekendheid. Op dit blazoen zijn ook nog vele muziekinstrumenten te zien en (muziek)boeken. De wapens: links Holland en rechts Gouda. Onderaan is de naam Gouda geschilderd in een fraaie cartouche. Het geheel is een zeer kundig geschilderd blazoen, alleen de leeuw aan de voeten van de wijsheid is niet bepaald levensecht. Misschien wel logisch, de schilder had nog nooit een echte leeuw gezien, en moest van afbeeldingen van leeuwen gebruik maken voor dit portret. Paarden kende hij wel, dus schilderde hij een prachtig paardenhoofd. Het blazoen deed de Goudse kamer de eer aan die de kamer verdiende: het was één van de oudste kamers van Holland en had een uitstekende reputatie.

Er is in de loop der jaren wel wat gerestaureerd aan het blazoen, maar het oorspronkelijke karakter is bewaard gebleven. Eenzelfde blazoen is in Haarlem te vinden, gemaakt in 1606, en deze lijkt heel veel op het hierboven besproken blazoen. In Haarlem ontbreekt echter het paardenhoofd aan de voeten van de ijver. Ook het devies is anders: Uit Jonsten Bestaen.

Formaat van het blazoen: lijst 96,5 x 96,5 cm., binnenpaneel 73 x 73 cm. De lijstdikte is 8 cm.

Een vrij nauwkeurige afbeelding van het geschilderde blazoen dat door de rederijkers uit Gouda werd geschonken aan 'Trou moet blijcken' in Haarlem in 1606. Ook is deze afbeelding bijna helemaal gelijk aan het Goudse blazoen dat in Vlaardingen in het Stadhuis hangt. Alleen het paardehoofd aan de voeten van 'de ijver' ontbreekt hier.

GOVDA

Het blazoen van De Wit Angieren uit Haarlem

De rederijkerskamer 'De Witte Angieren' is een zogenaamde Vlaamse kamer, in 1592 opgericht. In de jaren 1572 tot 1580 vluchtten vele Vlamingen en Brabanders naar de noordelijke Nederlanden. In het zuiden was voor protestanten geen plaats meer, de repressie van de Spaanse heerser Filips II was te sterk geworden. De vluchtelingen vonden een onderdak in het noorden; steden als Leiden, Amsterdam en Haarlem namen velen op. Deze vluchtelingen behielden veel van hun eigenheid, ze kregen ook niet veel ruimte om deel te nemen een het sociale leven in hun nieuwe woonomgeving. Het is dan ook niet zo verwonderlijk, dat men eigen rederijkerskamers stichtte. Natuurlijk met de toestemming van de plaatselijke overheid.

De Wit Angieren werd een actieve en erg gewaardeerde kamer, die heel vaak op landjuwelen deelnam aan de rederijkersfeesten. Zij kwamen ook naar het landjuweel in Vlaardingen in 1616 en schonken hun blazoen aan De Akerboom, de organiserende kamer.

Van dat blazoen is helaas niet veel meer over. Oorspronkelijk zal de ruitvormige plank een formaat van ruim 100 x 100 cm hebben gehad. Nu rest nog een plank van 101,3 x 38,5 cm. Links en rechts zijn flinke stukken van het blazoen verdwenen. Op het restant is gelukkig nog veel te zien, ondanks het feit dat veel verf van de plank is verdwenen. In het centrale deel, een ovaal, zien we de witte angieren: witte anjers, de bloem die deze kamer als kenteken voerde. Om de plant een lint met het kamerdevies: IN LIEFDE GETROU. Links zijn twee figuren afgebeeld, een mansfiguur en waarschijnlijk een in het wit geklede vrouw. Aan de rechterkant zijn enkele dieren te herkennen. Om te weten te komen welke betekenis deze afbeeldingen hebben, kon gelukkig een blazoen van deze kamer geraadpleegd worden dat zich in Beverwijk bevindt. Nu blijkt dat de twee mensen een symbolische uitbeelding zijn van Christus en Zijn bruid, de kerk. Op het blazoen in Beverwijk zijn ze met witte koorden met elkaar verbonden. In liefde getrouw. De dieren rechts zijn een wolf die een schaap probeert te grijpen. De herder die de wolf verjaagt, is niet te zien, maar zal er zeker zijn geweest. Een tweede toepassing van het devies: in liefde getrouw. In de bijbel is de goede herder de herder die voor de schapen opkomt, en met gevaar voor eigen leven de vijand (de wolf) verjaagt. Op de rand van het ovaal bovenaan het wapen van Holland, waarvoor dat van Haarlem; onderaan het wapenschild van Vlaanderen, daarmee aangevend dat De Wit Angieren van Vlaamse afkomst is. Boven het ovaal zijn nog resten te zien van twee erg mooie portretten: links zien we koning David, rechts Judith. Beiden hebben een zwaard in de hand, dat gericht is op het brandende hart dat bovenin geschilderd is. Onder het hart twee rechterhanden die ineen geslagen zijn. Het zijn allemaal symbolen van de oprechte liefde.

In Redenrijckbergh komt ook het blazoen van de Wit Angieren voor. Het blazoen van de Vlaamse kamer De Wit Angieren uit Haarlem is hier wat anders afgebeeld dan het geschilderde blazoen. Op deze afbeelding ontbreken de man en vrouw geheel, die op het geschilderde blazoen links staan. Wel is duidelijk de herder, de kudde en de wolf te zien, achter de vaas met de witte anjers.

Het blazoen van D'Eglantier uit Amsterdam

Eén van de beroemdste rederijkerskamers in Holland was De Eglantier. Het is ook één van de oudste kamers in ons land. Beroemd werd de kamer door de grote namen die aan de kamer verbonden waren. Schrijvers/dichters als Brederode, Roemer Visscher, Vondel, Hooft, mensen die voor de Nederlandse letterkunde van grote waarde zijn, waren lid van D'Eglantier.

In 1616 ontving De Akerboom dit blazoen van de Amsterdammers. Een plank met de vaste elementen van de kamer: de gekruisigde Christus, daarachter een bloeiende rozenstruik: een egelantier-roos. Het devies staat op een tekstlint onderaan: IN LIEFD' BLOEYENDE, een engelenkopje houdt het lint vast. Met fantasie is het ovaal ingepast in een cartouche waarop het wapen van Amsterdam is geplaatst, geflankeerd door twee leeuwen.

Het is toch wel heel bijzonder dat er maar twee blazoenen over zijn van De Eglantier. Door hun grote bekendheid zijn er voor deze kamer zeker veel blazoenen gemaakt, die helaas allemaal verloren zijn gegaan. Behalve dit blazoen in Vlaardingen is alleen in Beverwijk een ander te vinden.

Een jaar na het landjuweel in Vlaardingen raakt De Eglantier in de problemen. Er is onderlinge twist en de kamer dreigt opgeheven te worden. Gelukkig komt het niet zo ver, er wordt een nieuwe start gemaakt en d'oude kamer 'In Liefde Bloeyende' zal nog langer blijven bestaan.

Dit blazoen meet 114,7 x 75 cm., de eikenhouten plank is 1,2 cm. dik.

In 1609 wordt de Tachtigjarige Oorlog onderbroken door het Bestand. Tijdens de feesten rond deze voorlopige vrede speelde De Eglantier, hier genoemd d'oude kamer 'In liefd bloeyende', op een schitterende toneelconstructie verschillende spelen. Het toneel was opgesteld op de Dam. Op de kleine afbeeldingen zijn verschillende toneelstukken terug te vinden. Datum: den 5 Mey 1609.

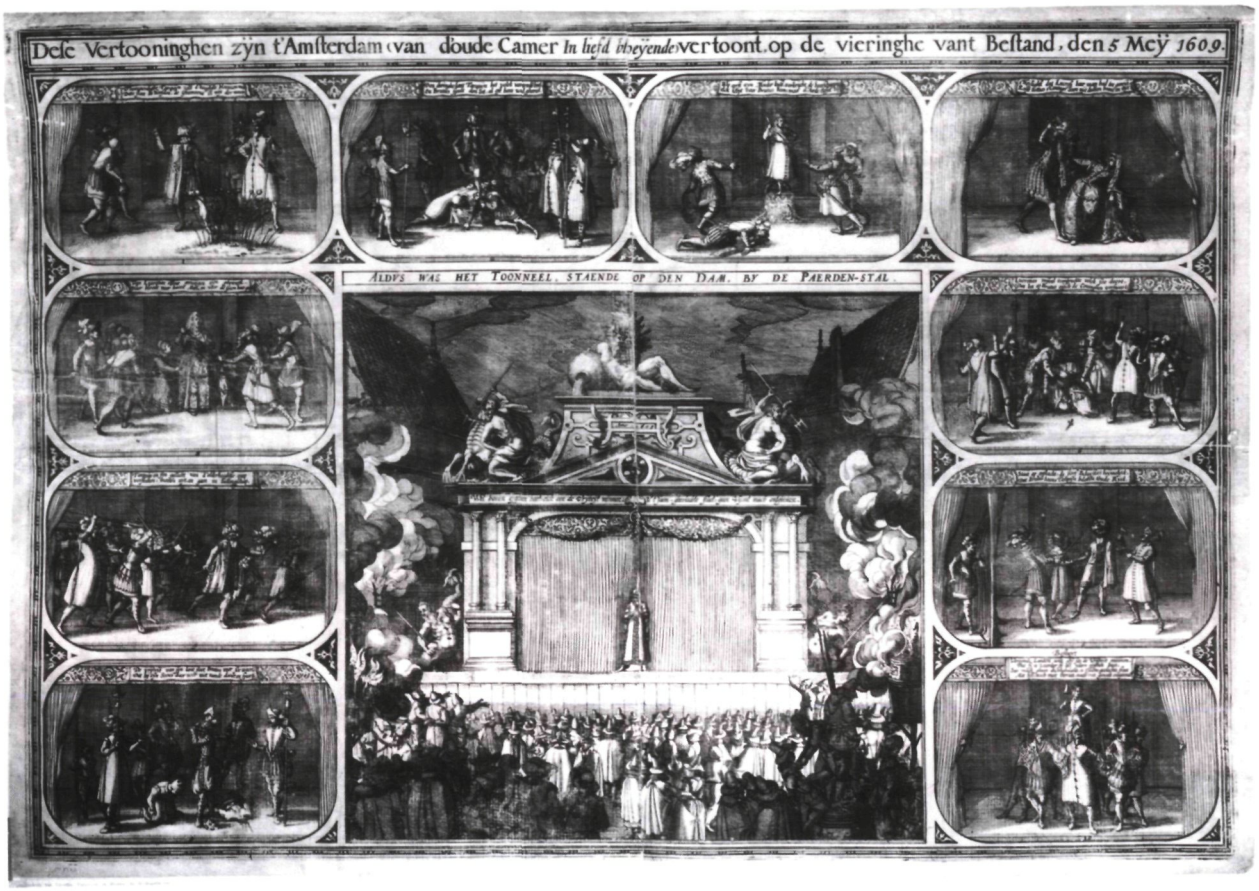

IN
RI
IN LIEFD.
BLOEYENDE

Het blazoen van De Roo Rozen uit Schiedam

Uit onze buurstad Schiedam komen trots de rederijkers van 'Aensiet de Jonckheyt' met een prachtig blazoen. Het werd gemaakt door een vakman en het zal de Schiedammers veel geld hebben gekost. Het is het enige blazoen waarvan bekend is welke schilder het maakte. Op de sierrand rechts onder staat zijn naam: Adriaen van Nieulant. Deze schilder/graficus uit Amsterdam is bekend geworden door zijn afbeeldingen van stadsgezichten, al dan niet gestoffeerd met mensen. Hij leefde van 1587 tot 1658 en was een geboren Antwerpenaar. Werk van hem is te vinden in de grote musea in ons land.

Ook hier weer een ovaal, waarbinnen zich de kenmerkende herkenningstekens te vinden zijn. Uit een rozenstruik, met rode rozen, stijgt een kleine jongen op, met een losse lap stof als enige kleding. Hij houdt een tak van de rode roos in zijn linkerhand. De rode roos is het symbool van de hemelse liefde. Op de achtergrond is een aantal gebouwen te zien, een stad. Wat vage figuren lopen op de besneeuwde grond. Onderaan het blazoen is een lint met het kamerdevies: AENSIET DE JONCKHEYT.

Door het gedicht te lezen dat de Schiedammers maakten om bij de aanbieding van het blazoen voor te dragen en dat staat afgedrukt in Redenrijckbergh, komen we achter de betekenis van de stad op het blazoen. Het gaat om een uitbeelding van de kindermoord te Bethlehem. In Mattheüs 2 : 16-18 wordt beschreven hoe koning Herodes alle jongens van twee jaar en jonger liet doden. Want dan zal ook Jezus gedood worden, die in Bethlehem geboren was en die de door de profeten voorspelde nieuwe Koning der Joden zou zijn, de concurrent van Herodes en zijn opvolger. Jezus is echter al door zijn ouders, Jozef en Maria, meegenomen naar Egypte, waar hij zal blijven tot na de dood van Herodes.

Het lijkt er op dat Adriaen van Nieulant deze afschuwelijke kindermoord niet al te realistisch heeft willen schilderen. Hij was daartoe zeker in staat. Bekijken we het blazoen dat door de Schiedammers in 1606 in Haarlem werd achtergelaten, dan zien we dat de maker van dat blazoen deze kindermoord wel erg realistisch weergaf. Soldaten met zwaarden, moeders die hun kinderen proberen te beschermen, vluchtende mensen, een afspiegeling van de afschuwelijke dingen die in de Nederlanden in de jaren daarvoor ook plaats vonden.

Van Nieulant maakte van de omlijsting van het blazoen ook een echt kunstwerk. Twee blote jongens houden een lint vast waaraan rozen hangen, ze gebruiken de andere hand om de wapens van Schiedam te tonen. Rechts is dat het vroegere stadswapen, links het wapen dat in die tijd in gebruik kwam.

Het is wat verwonderlijk dat de Schiedammers met dit prachtige blazoen op het landjuweel van 1616 niet de prijs kregen voor het mooiste blazoen. Ook niet de tweede of derde prijs.

De zware eikenhouten plank is 115,5 cm x 85 cm en 2,2 cm dik.

In het boek dat gemaakt werd over het landjuweel van 1606 in Haarlem staat deze afbeelding van het blazoen van de Schiedamse kamer. Deze is vrijwel gelijk aan het geschilderde blazoen dat in Haarlem te vinden is. De uitbeelding van de kindermoord in Bethlehem is veel realistischer dan op het blazoen in Vlaardingen.

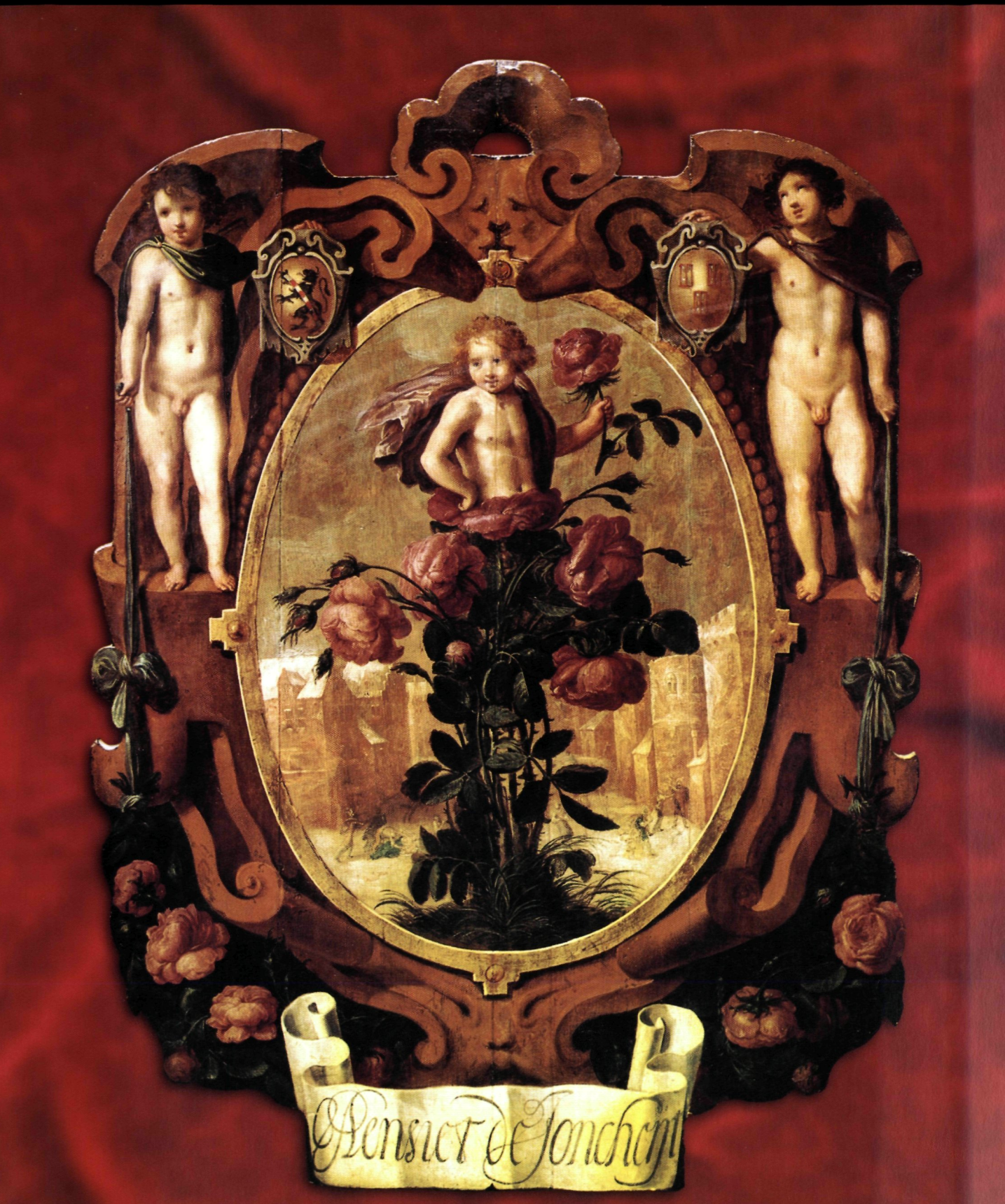
Aensicht de Jonchein

Wat opmerkingen tot slot

De Vlaardingse blazoenenverzameling is in de Nederlandse kunstwereld niet onopgemerkt gebleven. Meer dan eens werden blazoenen uitgeleend ten behoeve van exposities elders in het land. In 1883 hingen ze in het juist geopende Rijksmuseum in Amsterdam op een tentoonstelling over oud-Nederlandse kunst. Van het ministerie van Binnenlandse Zaken in Den Haag kreeg het toenmalige gemeentebestuur het verzoek om de blazoenencollectie af te staan aan het Rijksmuseum. In de raadsvergadering van 24 oktober 1883 stemde echter de meerderheid van de gemeenteraadsleden tegen dit voorstel.
Het Amsterdamse Historisch Museum kreeg enkele keren het blazoen van De Eglantier te leen. De blazoenen van Maasland en van Gouda waren te zien op exposities in die plaatsen.
In 1987 werd in de oude hal van het Stadhuis een bescheiden expositie ingericht die aandacht besteedde aan de rederijkersblazoenen. Behalve de elf Vlaardingse blazoenen hingen er drie blazoenen van 'Trou moet Blycken' uit Haarlem, één uit Maassluis en één uit Maasland. Deze expositie vond plaats in het kader van een landjuweel -nieuwe stijl-, een aardig initiatief om verschillende culturele activiteiten in de binnenstad te brengen, zoals muziek, beeldende kunst en literatuur.

In het voorjaar van 2001 werden de blazoenen in het Stadhuis bestudeerd door een groepje deskundigen uit de wereld van de literatuur en de beeldende kunst. Dat was in het kader van een studie over de rederijkers, opgezet door de Universiteiten van Nijmegen en Amsterdam. Als gevolg van deze studie hoopt men te komen tot de uitgave van een boekwerk, waarin het landjuweel van Vlaardingen van 1616 centraal staat. De teksten uit de 'Redenryckbergh' zullen door taalkundigen worden geanaliseerd, de blazoenen door andere deskundigen beoordeeld. Juist de rederijkers van Vlaardingen zijn voor dit project uitgekozen, omdat hier, naast de prachtige tekstuitgave de 'Redenryckbergh', ook negen blazoenen van het feest in 1616 beschikbaar zijn. Bovendien werden deze teksten tot nu toe niet erg uitputtend behandeld. Als verschijningsdatum wordt gedacht aan 2004 of nog iets later.

Ons restten de vragen hoe de rederijkersblazoenen optimaal kunnen worden beschermd, en hoe ervoor kan worden gezorgd dat ze, ook in de verre toekomst, nog bekeken kunnen worden. Hoewel ze mooi hangen in de hal en de trouwzaal van het Stadhuis, is dit niet de ideale plaats voor deze onvervangbare kunstwerken. De klimatologische omstandigheden waar deze panelen om vragen, kunnen niet gerealiseerd worden in het Stadhuis. Ze hangen ook nogal hoog, voor een deel om ze te beschermen, maar dat maakt de bestudering ervan niet eenvoudig. Ook de belichting is niet ideaal.
Een heel goede oplossing voor deze problemen zou gevonden kunnen worden in plaatsing van de blazoenen in een nieuw te ontwikkelen plaatselijk museum. Er zijn plannen in de maak, samenvoeging van enkele musea zou voor de rederijkersblazoenen een weldaad kunnen zijn. De Vlaardingse blazoenencollecte zal dan in een echt openbare collectie te zien zijn. Iedereen zal dan de elf Vlaardingse blazoenen onder goede condities kunnen komen bekijken, en de Vlaardingse bestuurders zouden een goede beurt maken.

Veel dank ben ik bij het schrijven van dit artikel verschuldigd aan de redactie van het Jaarboek van de Historische Vereniging Vlaardingen, aan de mensen van het Stadsarchief en de medewerkers op het Stadhuis. Veel dank ook aan de schrijvers van twee boeken die vrij recent uitkwamen: het boek 'Met Minnen Versaemt' van F.C. van Boheemen en Th.C.J.van der Heijden en het boek over 'De Schatten der Pellicanisten' door A.de Bruin. Door deze boeken te lezen werd ik heel veel wijzer, denk ik.

Joop van Dorp, mei 2001.

Gravures pagina 53:
Op de bovenste afbeelding van het blazoen van De Akerboom in Redenrijckbergh is bij het kruis Maria Magdalena te zien. Op het oude blazoen van de Vlaardingse kamer is zij niet geschilderd.

Daaronder staat een afbeelding van het blazoen van De Akerboom, geschonken in 1606 aan 'Trou moet blijcken' in Haarlem. Net als op het geschilderde blazoen is op deze afbeelding ook Maria Magdalena aan de voet van het kruis geschilderd.

Bronnen / Literatuur

Vlaerdings Reden-Rijck-Bergh, met middelen beplant....
uitgever: Kornelis Fransz. Boeckdrukker Amsterdam, 1617

Assenberg, Frans W., 1988, 'Het landjuweel van de rederijkers van Vlaardingen in vroeger tijden', artikel in Tijd-Schrift nr. 40, uitgave Historische Vereniging Vlaardingen.

Boheemen, F.C. van & Heijden, Th.C.J. van der, 1982, De Delftse Rederijkers "Wij Rapen Gheneucht", uitgever Delfia Batavorum, Delft.

Bruin, Alexander de, 2001, De schatten der Pellicanisten / Trou moet Blycken, Haarlem, uitgever Rombach, Haarlem.

Bromberg, dr.R.L.J., Job A. van de Wael, 1967, Wellecoomspel voor de Rederijkers-intrede te Vlaardingen in 1616, uitgever Tjeenk Willink, Zwolle.

Brouwer, Albert en Vellekoop, Ingena, 1984, Spaans Benauwd, strijdende Geuzen en Spanjaarden in het Maasmondgebied, 1568-1575, uitgave Brouvelle, Vlaardingen.

Coigneau, dr. D., 1983, Rederijkerstijd in Culturele Geschiedenis van Vlaanderen, deel 8, pag.57-76, uitgave Baart, Deurne.

Deursen, prof.dr.A.Th. van, 1991/1999, Mensen van kleinvermogen - Het Kopergeld van de Gouden Eeuw-, uitgever Ooievaar, Amsterdam.

Elffers, Joost, e.a., 1980, Groot Museumboek, uitgever Meulenhof/ Landshoff, Amsterdam.

Heijden, Th.C.J. van der, & Boheemen, F.C. van, 1999, Met minnen versaemt, De Hollandse Rederijkers vanaf de middeleeuwen tot het begin van de achttiende eeuw, uitgave Eburon, Delft.

Knottenbelt, A, 1920, Geschiedenis van een polder in het Hoogheemraadschap van Delfland, uitgave Dorsman en Odé, Vlaardingen.

Nievelt, M. van, 1772, Handvesten, octroyen, privileges enz., benevens ene naspeuring deselver stede, pagina XCVI-CII, uitgave: Gaillard, 's Gravenhage.

Raat, Jaap de, 1994, Een Kethelse Reis, uitgave: Gemeente Archief, Schiedam.

Schotel, G.F.J., 1871, Geschiedenis der Rederijkers in Nederland, 2 delen, uitgever: J.H. Dunk, Rotterdam.

Sigal, M.C., 1952, De rederijkerskamer d'Akerboom te Vlaardingen en haar verzameling blazoenen ten stadhuize aldaar, in: Zuid-Hollandse Studiën.

Venetien, J. van, 1982, Tot lering en vermaak, tentoonstellingscatalogus, Kennemer Oudheidskamer, Beverwijk.